

Nr. 5

XX aastakäik

1939

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo
peatoimetaja

E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, H. Kadari, J. Kleesment, A.-T. Klimann, E. Maddisoo, A. Mägi, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots.

S I S U.

Artiklid.

- Mäll, Joh.: Kehtiva riigi-eelarvetlusõiguse põhiprobleeme . . . 193
Päss, M.: Eestlaste petitsioonid ja kohtureform 1889. a. . . . 209

Arutlused.

- Hellat, A.: Vekslinõuete aegumine ja aegumistähtaegade
katkestamine 228

Varia.

- Tartu Õigusteadlaste Seltsi aasta-peakoosolek 31. V 1939 237

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond:

- Kas asja uuendamise palved on vabad kohtulõivust? 240

Lisa.

- Riigikohtu 1936. a. otsused (aastatellijaile).

Kehtiva riigi-eelarvetlusõiguse põhiprobleeme.

Joh. Mäll.

I. RIIGI-EELARVETLUSÕIGUS JA SELLE NORMISTIK.

§ 1. Riigi-eelarvetlusõiguse mõiste ja probleemistik.

1. Riigi-eelarvetlusõiguse mõiste. — Igal tänapäeva korporatiivsel ühikul, eeskätt aga riigil, on täita väga mitmesuguseid ülesandeid¹. Nende ülesannete täitmine on paratamatult seotud kuludega². On endastmõistetav, et riik saab täita oma ülesandeid vaid seevõrra, kuivõrra tema käsustuses on majanduslikke vahendeid. Siit tekibki paratamatu vajadus, et igal riigil oleks ülevaade tema mitmesugustest ülesannetest ja sellest, kui suures ulatuses võidakse kulutada ühe või teise ülesande täitmiseks teatava kindla ja tulevikus järgneva perioodi vältel³. Et kulude määramine võib toimuda aga üksnes laekuvate tulude ulatuses, siis peab riigil olema ülevaade ka tema arvatavalt laekuvatest tuludest samal perioodil.

Õiguskorra säärast erifunktsiooni, mille teostamisel loodavate aktidega määratakse ette järgnevaks perioodiks riigi kulude ülempiire, tasakaalus tema arvatavalt laekuvate tuludega, nimetatakse riigi-eelarvetluseks⁴.

¹ Riigi mitmesuguste ülesannete kohta vt. lähemalt A.-T. Kliimann, Haldusprotsess, Tartu 1937, lk. 15 jj.

² Vt. Juhan Vaabel, Eesti riigi-maksundusõiguse põhiprobleeme, Tartu 1934, lk. 13.

³ Vrd. A. E. Buck, The Budget in Governments of Today, New York 1934, lk. 1 jj.

⁴ Vrd. A. E. Buck, Public Budgeting, New York—London 1929, lk. 3: „Public budgeting is the process by which the financial policy of a government, including its monetary requirements, is formulated, adopted, and carried into effect.“

Eelarvetlustulemused võetakse kokku ühisesse akti, mida nimetatakse riigi-eelarvetlusaktiks ehk lihtsalt riigi eelarveks⁵.

Riigi-eelarvetlust ja eelarvetlusakti sättivat normistikkude nimetamegi käesolevas töös riigi-eelarvetlusõiguseks⁶.

2. Riigi-eelarvetlusõiguse probleemistik. — Eespool-antud riigi-eelarvetlusõiguse mõiste määrang on tunduvalt erinev vastavasisulisest kirjanduses käibivaist määranguist⁷. Kõigepealt on esitatavas kirjutises riigi-eelarvetlusõiguse all mõistetud üksnes kehtiva õiguse neid norme, mis sättivad riigi eelarve toimetamist, s. o. kõiki neid ajalises järgnevuses üksteisega aheldatud toiminguid ja tingimusi, mis on vajalikud selle akti kujundamiseks, vastuvõtmiseks ja kehtestamiseks. Ühenduses sellega tulevad endastmõistetavalt käsitlemisele ka eelarvega pidestuvad sisu- ja vorminõuded⁸.

---

⁵ Vrd. Gustavo Ingresso, *Istituzioni di diritto finanziario*, volume I, Napoli 1935, lk. 22 jj. — A. D. Giannini, *Elementi di diritto finanziario e di contabilità dello Stato*, Milano 1934, lk. 295. — Buck, *The Budget*, lk. 46 jj. — Fritz Neumark, *Der Reichshaushaltplan*, Jena, 1929, lk. 4 jj. — M. Meister, *Das deutsche und englische Budget*, München 1933, lk. 7 jj. — Gaston Jèze, *Allgemeine Theorie des Budgets*, Deutsche Ausgabe von Dr. Fritz Neumark, Tübingen 1927, lk. 23 jj. —

⁶ Vrd. Adolf Merkl, *Empfielt es sich, die bestehenden Grundsätze über die Bewilligung der Einnahmen und Ausgaben für die Haushalte des Reiches und der Länder zu ändern? i. Verhandlungen des fünfunddreißigsten Deutschen Juristentages*, Berlin—Leipzig 1928, lk. 335: „Unter dem Begriffe des Budgetrechtes im objektiven Sinn kann man die Summe der Rechtseinrichtungen begreifen, welche die Aufstellung eines Staatshaushaltsplanes betreffen.“ — Ingresso, *op. cit.*, lk. 25: „Il sistema complesso dei principii e delle norme giuridiche che presiedono alla formazione del bilancio e alla sua funzione nell'ordinamento dello Stato costituisce il così detto diritto del bilancio...“

⁷ Pandagu tähele, et riigi-eelarvetlust käsitlevais teaduslikes töis sageli ei esitata üldse eelarvetlusõiguse mõiste määranguid. Ses suhtes vt. *nota* 5 osundatud autorite teoseid peale Ingresso oma.

⁸ Vt. Juhan Vaabel, *Sissejuhatus finantsõigusteadusse*, Tartu 1939, lk. 141 j., *nota* 304: „See [eelarvetlus] tähendab ainult eelarveakti kujundamist, nagu seadusandlus tähendab seaduste kujundamist... Eelarveakti kujundamine, s. o. tema koostamine ja kinnitamine, samuti tema vormi ja sisuehitus vajab muidugi käsitlemist, nagu vajab käsitlemist ka seaduse või määruse kujundamine ja nende vorm ning ehitus.“

Riigi-eelarvetlusõiguse probleemistiku püstitamisel on aga teadlikult eemale jäetud eelarve täitmist ja täitmise üle kontrolli teostamist sättiva normistiku vaatlus. Käibivas kirjanduses käsitletakse kõiki neid küsimusi eelarvetlusõiguse süsteemi lahutamatu osistena. Sellist käsitlust tuleb pidada aga ekslikuks. Eelarve täitmist ja täitmise üle kontrolli teostamist sättival normistikul ei ole mingit põhisisulist seost eelarvetlust sättiva normistikuga ja seetõttu osutub täiesti sobimatuks vaadelda neid eelarvetlusõiguse süsteemis.

Riigi-eelarvetlusõiguse probleemistik piirdub üksnes riigi-eelarvetlust sättivate ning vastava aktiga pidevate normide süstemaatilise käsitlemisega, kuna need normid, mis sätivad eelarve sooritamist, evivad sootuks erinevat sihti ja tuleksid sellistena käsitlemisele õieti kulude õiguse osas⁹.

Eelarve täitmist korraldab normistik oma sisu järgi tõeliselt sätib vaid kulukohustuste võtmist ja nende sooritamist. See ei toimu aga kaugeltki ainult eelarve, vaid samal ajal ka mitmesuguste muude normatiivtoimingute alusel, milleks võivad olla niihästi seadused, määrused, haldusaktid kui ka eratehingud. Eelarvega määratakse ainult neid sisulisi piire, mida ei tohi ületada haldusorganid kulukohustuste võtmisel. Kulude tegelikult toimetamiseks on aga vajalikud veel mitmed halduse toimingud, millede sooritamine toimubki „eelarve täitmist“ sättivas normistikus määratud korras. On ekslik kõnelda siin ainult eelarve täitmisest, sest kulukohustuste täitmine on ühtlasi ka seaduste, määruste, haldusaktide või eratehingute täitmine. See täitmine on võrdne kõigi normatiivaktide suhtes ja eelarve ei moodusta siin mingit erandit¹⁰. Et kulukohustuste võtmine ja sooritamine on ühtlasi ka eelarve täitmine või tema tegelik rakendamine, siis teatavas osas sätivad vastavad normid ka selle akti täitmist, kuid see ei õigusta veel nende käsitlemist riigi-eelarvetlusõiguse süsteemis.

Samuti oleks põhjendamatu riigi-eelarvetlusõiguse süsteemis käsitleda eelarve täitmise üle kontrolli teostamist sättivat normistikku. Järelevalve teostamisel kontrollitakse mitte ainult seda, kas vastavad haldusorganid on käitunud eelarvepäraselt, vaid ühtlasi ka seda, kas

⁹ Vt. *ib.*, lk. 49 jj.

¹⁰ Vt. *ib.*, lk. 142, nota 304.

nad on käitunud õigus p ä r a s e l t, s. o. seaduste, määruste, haldusaktide ja eratehingute p ä r a s e l t. Vastavate kontrollorga- nite poolt teostatakse siin järelevalvet selleks eriti sätitud menetluskorras. Nii kontrollorganeid kui ka -menetlust sätti- tavaid normistikke käsitletakse aga eraldi finantsõigusteas- duse süsteemi iseseisva kontrolliõiguse osana¹¹.

§ 2. Riigi-eelarvetlusõiguse normistik.

Riigi-eelarvetlusõiguse, s. o. riigi eelarve toimetamist, tema sisu ja vormi määrava normistiku alal võime eral- dada ühelt poolt konstitutsioonilist ja teisalt eri- seaduste normistikku. Käsitlusse tuleb konstitutsioo- niline normistik moodustub konstitutsioonilisis aktes sisaldu- vaist riigi-eelarvetlust sättivaist normest. Konstitutsioonilisi akte Eesti riigi õiguslugu tunneb mitmeid¹². Kehtiva riigi- eelarvetlusõiguse suhtes evib neist õigusallika tähtsust vaid Eesti Vabariigi Põhiseadus [PS] 28. juulist 1937¹³.

Võrreldes eelmiste konstitutsiooniliste aktidega on praegu kehtivas PS-s riigi-eelarvetlusküsimusi määrateldud suhte- liselt juba suurema täpsusega¹⁴. Tema 9. peatükk sisaldabki peamiselt riigi-eelarvetlusse puutuvaid norme, sättides riigi- eelarve vastuvõtmismenetlust Riigivolikogus ja Riiginõukogus kui ka erilises kokkukõlastusmenetluses. Samas peatükis lahendatakse ka Riigikogu poolt vastuvõetud või vastuvõe- tuks tunnistatud riigi eelarve üldamise ja jõustumise küsi- musi¹⁵. Eriti mainida tuleb siinkohal aga sama peatüki 103. §-i sätet, millega Riigikogule jäetakse õigus suurendada riigi eelarve-ettepanekus ettenähtud kulusid või võtta sinna uusi kulusid ainult Vabariigi Valitsuse nõusolekul. See säte evib olulist tähendust Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse vahe- liste sõltuvussuhete määramisel. Võrreldes senisega on selle sättega vähendatud rahvaesinduse õigusi eelarvega pidestuvate poliitiliste funktsioonide teostamisel. Vabariigi Valitsus on seega riigi eelarve kujundamisel oluliselt vaba- nenud rahvaesinduse poliitilisest mõjustusest. Kui Vabariigi

¹¹ Vt. *ib.*, lk. 159 jj.

¹² Vt. K l i i m a n n, Haldusprotsess, lk. 44.

¹³ Vt. RT 1937, 71, 590.

¹⁴ Vt. V a a b e l, *op. cit.*, lk. 96 jj.

¹⁵ Vt. PS § 106.

Valitsus ei soovi, siis ei saa ka Riigikogu teda sundida vastavate kulutuste toimetamiseks. Endastmõistetavalt Riigikogu võib sel puhul Vabariigi Valitsusele umbusaldust avaldada, kuid vabariigi president võib Vabariigi Valitsuse siiski ametisse edasi jätta ja selle asemel hajutada ebameeldiva koosseisuga rahvaesinduse¹⁶.

Riigi-eelarve ettepanekus kalkuleeritud kulusummade vähendamises Riigikogu ei ole piiratud. Ta ei või vähendada või kustutada ainult neid kulusid, mis on seadustega määratud¹⁷.

Tulude alal ei ole need küsimused niivõrra olulise tähendusega, sest selles osas riigi eelarve sisaldab vaid normivabu kalkulatsioone, ja kui need kalkulatsioonid enam-vähem vastavad tõsioludele, siis ei ole ka mingit mõtet nende muutmiseks, kuigi kehtiv õigus seda ei keela¹⁸.

Riigi-eelarvetlusõigusse puutuvalt tuleb PS normistikest arvesse võtta veel selle 99. §-i kolmas lõige. Selle järgi vabariigi president ei või dekreedina kehtima panna ega muuta riigi tulude ja kulude eelarvet. Seni oli seda küsimust meie varasemate põhiseaduste tegelikul rakendamisel väga mitmeti mõistetud¹⁹. Teoorias on selgesti väljendatud, et dekreeidi korras võib kehtestada vaid üldakte²⁰. Eelarve on aga üksikakt. Järelikult eelarvet ei saaks üldse dekreedina ei kehtima panna ega ka muuta²¹. Vastav PS norm evib siin seega vaid deklaratiivset tähendust.

Riigi-eelarvetlusõiguse konstitutsioonilises normistikus tuleb eraldi arvestada veel PS 133. §-i, millega omistatakse vabariigi presidendile õigus määrata sõjapidamiskulude eelarveid.

Konstitutsioonilise normistiku kõrval oma jõugradatsiooni poolest teisel astmel oleva normistikuna tuleb arvesse

¹⁶ Vt. PS § 59.

¹⁷ Vt. PS § 103, teine lõige.

¹⁸ Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 105 j.

¹⁹ Vt. J. Klesment, *Sisepoliitiline kriis ja Põhiseadus, i. Põhiseadus ja Rahvuskogu*, Tallinn 1937, lk. 64 jj.

²⁰ Vt. A.-T. Kliimann, *Administratjivakti teooria*, Tartu 1932, lk. 165 jj.

²¹ Vt. A.-T. Kliimann, *Üleminekuaja konstitutsionaalseid akte, i. Õigus 1933*, 9, lk. 403: „Dekreet ei või käsitada mingit konkreetset ainestikku. Eriti tuleb toonitada võimatust anda dekreedina, näiteks, selliseid akte, nagu eelarve.“

kehtiva riigi-eelarvetlusõiguse käsitlemisel PS normistikuga süstemaatiliselt kokkukõlastatud seaduste normistik. Viimast omakorda tavatsetakse liigitada üldnormistikuks ja erinormistikuks²². Üldnormistik moodustub neist normidest, millest saadakse kõik vajalikud konstitutiivsed mõisted, mida teoreetiliselt vajab riigi-eelarvetluse terviklik chitis. Erinormistik moodustub aga neist normest, mis mõningaiks riigi-eelarvetluse erijuhtumeiks näevad ette erineva korra ja selliseiks erandjuhtumeiks muundavad üldiselt kehtivaid põhimõtteid.

Nii üld- kui ka erinormistiku sätted võivad leiduda niihästi mitmet liiki õigusallikais kui ka ühes ja samas seda ala käsitlevas üldaktis. Õigusallikaid omakorda jaotatakse täiendavalt veel põhi-, täiend- ja kaudseiks allikaiks²³. Kehtiva riigi-eelarvetlusõiguse nii üld- kui ka erinormistiku sätted leiduvadki ühes ja samas põhiallikas, milleks on Riigieelarve seadus [RES]²⁴. Sellest seadusest üldnormistikuna tulevad riigi-eelarvetlusõiguse süsteemis arvestamisele ainult need normid, mis korraldavad eelarve kujundamist või kuidagi sätivad tema sisu või normi küsimusi. Pandagu siin aga eriti tähele, et RES need paragraafid, mis sätivad eelarve täitmist, ei tule riigi-eelarvetlusõiguse süsteemi eriosades üldse käsitlemisele. See osa normistikust, nagu juba eespool selgitatud, korraldab õieti ainult riigi kulukohustuste võtmist ja nende sooritamist ja seepärast juba oma põhisihhi kohaselt ei mahu esitatavasse eelarvetlusõiguse süsteemi.

Erinormistiku moodustavad RES need normid, mis sätivad nii lisa- ja erieelarvete kui ka sõjapidamiskulude eelarve toimetamist.

Täiendallikaina tuleb siin arvestada kõiki neid üldakte, mille normistikes leidub ka riigi-eelarvetlust sättivaid norme. Sellistena oleks mainida vaid kaht akti. Üheks on Riigikogu ajutine kodukord²⁵ ja teiseks — Riigikogu töökorra seadus²⁶.

---

²² Vrd. Kliimann, Haldusprotsess, lk. 39 jj. ja 64 jj.

²³ Nende mõistete kohta vt. Kliimann, *op. cit.*, lk. 64 jj.

²⁴ Vt. RT 1938, 24, 200.

²⁵ Vt. RT 1937, 71, 594.

²⁶ Vt. RT 1937, 71, 595.

Riigi-eelarvetlust sättivale üldnormistikule on tähtsaimaks kaudseks õigusallikaks eeskätt PS tervikuna, ning sellele rajatud normisüsteemide eriaktidest eriti RES, samuti tervikus. Kaudse õigusallikana evib siin teatud tähendust ka Valitsemise korraldamise seadus²⁷, mis sisaldab peamiselt norme ministeeriumide, nende osakondade ning neid juhtivate ametiisikute pädevuse kohta.

Loendatud aktidele lisaks tuleks arvata veel mitmesuguseid instruksioone ehk juhendeid, mis on antud kõrgemate haldusorganite poolt riigi eelarve kujundamiseks, peamiselt aga eelarve tulude ja kulude nomenklatuuride määratlemiseks. Sellistena on mainida Riigitulude nomenklatuuri²⁸ ja Riigi korraliste kulude eelarve nomenklatuuri²⁹. Oma õigusliku iseloomu poolest need instruksioonid kuuluvad määruste kategooriasse, sest oma sisu järgi nad on seadustele allutatud üldaktid, mis on antud haldusorganite poolt.

II. RIIGI EELARVE ÕIGUSLIK ISELOOM.

§ 3. Riigi eelarve ja normatiivtoiming.

Enne riigi eelarve toimetamise ning vormi ja sisu probleemistiku juurde asumist on vajalik lühidalt käsitleda ka eelarve õiguslikku iseloomu. Kõigepealt pandagu tähele, et riigi eelarve õiguslik mõiste tuleb teravalt lahus hoida tema majanduslikust mõistest. Eelarve majanduslik mõiste võib tulla rakendamisele ainult majandusteadusliku vaatluse puhul, kuna eelarve õigusteaduslik vaatlus saab olla rajatud üksnes õiguslikele mõistele³⁰. Seda olulist nõuet ei ole sageli aga üldse arvestatud. Mainitagu siinkohal eriti inglise keelkonna teadlasi, kes ei ole kunagi tegelnud küsimustega eelarve õigusliku iseloomu üle, vaid on ka eelarvetlusaktiga pidestuvate toimingute õigusliku vaat-

²⁷ Vt. RT 1938, 37, 332.

²⁸ Vt. RT 1928, 51, 312.

²⁹ Vt. RT 1928, 65, 413.

³⁰ Õigusteadusliku ja majandusteadusliku vaatlusviisi vaheteo vajadust on eriti kategooriliselt rõhutanud prof. dr. J. V a b e l oma loengutel.

luse korral lähtunud eelarve majanduslikust mõistest³¹. Nende järgi eelarve on ainult majandusplaaniks³². Milline on selle majandusplaani õiguslik iseloom, kas ta on normatiivne või normivaba õiguslik toiming, või millisesse õiguslike aktide kategooriasse ta kuulub, selle on inglise keelkonna teadlased jätnud täiesti lahendamata.

Vastupidisele seisukohale on asunud aga saksa keelkonna õpetlased³³. Nende rohkearvulised teaduslikud tööd on peamiselt suunatud eelarve õigusliku iseloomu tuvastamisele³⁴. Ruumi piiratus ei luba siinkohal pikemalt peatuda

---

³¹ Vt. Buck, *The Budget*, lk. 46 jj. — *Id.*, *Budgeting*, lk. 3 jj. — W. F. Willoughby, *Budget*, *i. The Encyclopaedia of the Social Sciences*, Volume three, New York 1935, lk. 38 jj. — Jens P. Jensen, *Government Finance*, New York 1937, lk. 506 jj. — Alfred G. Buehler, *Public Finance*, New York—London 1936, lk. 153 jj. — Vrd. ka Meister, *Das Budget*, lk. 2: „...in der englischen Literatur... man behandelt das Budgetrecht nur so, wie es in der Parlamentspraxis gehandhabt wird, ohne sich in langatmigen Abhandlungen ergehen, welche theoretische Bedeutung dem Budget zukommt. In der Zahlreichen von mir über das englische Budget benützten Literatur, habe ich bezeichnender Weise stets nur eine Schilderung der staatsrechtlichen Geschehnisse, nie eine Auseinandersetzung über den rechtlichen Charakter des Budgets gefunden.“

³² Vt. Buehler, *op. cit.*, lk. 153: „The budget may be regarded as the financial plan of a government.“ — Buck, *The Budget*, lk. 46 jj. — Jensen, *op. cit.*, lk. 506 j.

³³ Vt. Meister, *op. cit.*, lk. 2: „Charakteristisch für den deutschen Gelehrtengeist... ist, dass die einzelnen Verfasser zu ganz verschiedenen theoretischen Erkenntnissen über die rechtliche Bedeutung des Haushaltsplanes kommen. Auf diese Weise haben wir in Deutschland nicht nur eine ausgedehnte Literatur über das Haushaltsrecht, sondern auch zahlreiche Theorien des Budgetrechts. Das ist teilweise so arg, dass vor vieler Theorie die eigentliche Budgetpraxis (eine Darstellung, wie die budgetrechtlichen Bestimmungen bei Aufstellung, Feststellung und Durchführung des Budgets zur Anwendung kommen) vollkommen in den Hintergrund gedrängt und vielfach nur sehr stiefmütterlich behandelt wird.“

³⁴ Vt. Paul Laband, *Das Staatsrecht des Deutschen Reiches*, vierter Band, Tübingen 1914, lk. 522 jj. — Rudolf Gneist, *Gesetz und Budget*, Berlin 1879, lk. 85 jj. — Max v. Heckel, *Das Budget*, Leipzig, 1893, lk. 1 jj. — Gustav Seidler, *Budget und Budgetrecht*, Wien 1885, lk. 1 jj. — Fritz Stier-Somlo, *Budgetrecht*, *i. Handwörterbuch der Rechtswissenschaft*, Erster Band, Berlin—Leipzig 1926, lk. 822 jj. — G. v. Schanz, *Budget*, *i. Handwörterbuch der Staatswissenschaften*, Bd. III, Jena 1926, lk. 84 jj. — F. v. Martitz, *Über den konstitutionellen Begriff des Gesetzes nach deutschem Staatsrecht*, *i. Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, 1880, lk. 207 jj.

nende poolt püstitatud õpendite juures, mispärast peame loobuma ka kriitikast nende teooriate suhtes. Oieti ei oleks sel ka mingit tähtsust, sest juba oma metodoloogilise lähtekohta tõttu ei saaks järgnevas käsitluses aluseks võtta lähendatud „teooriates“ püstitatud eelarvellusakti mõiste määranguid. Teisalt aga ka õiguse üldteoreetilised kontseptsioonid on tänapäeva moodsas teaduses sisustatud nii täiuslikult³⁵, et tolleaegseile „teoreetilistele“ üldmõistetele rajatud õpenditele ei saaks omistada üldse teaduslikku väärtust, vaid neid võiks rohkeimalt pidada poliitiliste sihtide taotlusteks³⁶.

Riigi eelarve õigusliku iseloomu määratlemisel peame arvestama kehtiva õiguse kõiki neid normistikke, mis kuidagi pidades selle aktiga, eriti kulude õiguse neid norme, mis sätivad selle akti õiguslikku toimivust kulukohustuste võtmisel ja sooritamisel. Vastava normistiku alusel tuleb kõigepealt selgitada, kas riigi eelarve evib üldse mingit normatiivset tähendust, kas ta on normatiivne või normivaba õiguslik toiming.

Normatiivtoiming on õiguslik toiming, mis tekitab muutusi senisesse õiguslikku olustikku³⁷. Nende toimingu tulemusena tekib uus õiguslik olustik, tekivad uued suhted, tühistuvad endised ja muuluvad vanad vahekorrad õigusnormi adressaatide vahel³⁸. Iga normatiivtoiming loob norme, olgu teatud konkreetse juhu või paljude abstraktselt määrateldud juhtude kategooria jaoks.

Normivabad toimingud üldse ei muuda kehtivat õiguslikku olustikku ega normi seni korraldamata ühiselu alasid³⁹.

---

³⁵ Vt. eriti prof. dr. A.-T. Kliimanni *Õiguskorras*, Tartu 1939, ja sama autori *Administratiivakti teoorias* antud kontseptsioone.

³⁶ Vrd. näiteks *nota* 34 osundatud Martitzi, aga samuti ka Gneisti, Heckeli ja isegi Laband'i teoseid. Viimase kohta vt. eriti Alf Ross, *Theorie der Rechtsquellen*, Leipzig—Wien 1929, lk. 380 jj.

³⁷ Vt. Kliimann, *Õiguskord*, lk. 207 jj.

³⁸ Vt. ka Kliimann, *Haldusprotsess*, lk. 18 jj. ja sama autori *Administratiivakti teooria*, lk. 31 jj.

³⁹ Vt. Kliimann, *Õiguskord*, lk. 207 ja 217 jj., ja sama autori *Haldusprotsess*, lk. 16 jj., ning *Administratiivakti teooria*, lk. 33 jj.

Et selgitada riigi eelarve normatiivset tähendust, selleks vaatleme eraldi tema õiguslikku toimivust nii riigi tulude kui ka kulude osas. Analüüsid riigile tulude hankimist korraldavaid normistikke, leiame, et nende rakendamisel eelarve ei evi mingit normatiivset tähendust⁴⁰. Riik hangib tulusid olenemata sellest, kas need on eelarves ette nähtud või mitte. Selles osas eelarve on vaid arvetlus sellest, mis tõenäoselt olla võiks⁴¹. Tulude tegeiik laekumine ei ole kuidagi tingitud eelarves kalkuleeritud tulusummade ulatusest, vaid ainuüksi tuluseaduste läitmisest. Kas tulud laekuvad eelarves kalkuleeritud ulatuses või toimub see suuremal või väiksemal määral, see oleneb esijoonel majanduselu konjunktuurilistest tingimustest, mitte aga eelarves kalkuleeritud arvudest. Tulude osas riigi eelarve on vaid lihtne kalkulatsioon, millel kehtivas õiguses ei ole mingit normatiivset tähendust⁴².

Teisiti on kujunenud riigi eelarve õiguslik tähendus tema kulude osas⁴³. Selle tähenduse paremaks ilmestamiseks käsitleme kõiki eelarves ettenähtud kulusid selle järgi, kas vastavad kohustused järelduvad seadusest otseselt või kaudselt. Kulukohustus järeldub seadusest otseselt sel juhul, kui kohustussuhe tekib haldusakti või lepingu vahendusega, ja kaudselt sel juhul, kui seadus loob vaid päde-

---

⁴⁰ Vt. Vaabel, Sissejuhatus, lk. 30 jj., ja sama autori Põhi-probleeme, lk. 36.

⁴¹ Vrd. Ingresso, Istituzioni, lk. 85: „Perciò gli stanziamenti delle entrate, quanto al loro oggetto, designano implicitamente attività da svolgersi per la esecuzione delle leggi tributarie, quanto al loro ammontare esprimono soltanto un calcolo del presuntivo gettito di esse, non un limite che il governo debba raggiungere o non possa oltrepassare nella realizzazione di ciascuna entrata.“ — Karel Engliš, Finanzwissenschaft, Brünn—Prag—Leipzig—Wien 1931, lk. 280: „... die Einnahmendifferenzen sind das Ergebnis von Schätzungen und haben naturgemäss keine Verbindlichkeit.“ — Jèze, Allg. Theorie des Budgets, lk. 27 ja 216 j. — Meister, *op. cit.*, lk. 28.

⁴² Vt. Vaabel, Sissejuhatus, lk. 31 j.: „Tulude eelarveakt... ei osuta kõikides õiguskordades õiguslikke toimeid, nagu nägime eespool. Temast ei teki paljudes õiguskordades kellelegi mingisuguseid õigusi või kohuseid. Viimasel juhul ei ole üldse tegemist õigusnormiga, vaid normivaba aktiga, mis õiguslikus käsitluses ei nõua erilist tähelepanu.“

⁴³ Vrd. Ingresso, *op. cit.*, lk. 85 jj. — Giannini, *op. cit.*, lk. 307 j.

vuse vastava määruse või haldusakti andmiseks või lepingu sõlmimiseks⁴⁴.

Seadusest otseselt järelduv kulukohustus tekib olememata sellest, kas vastavad kulusummad on kalkuleeritud eelarvesse või mitte⁴⁵. Kui need kulusummad on siiski paigutatud ka eelarvesse, siis evib see vaid arvestuslikku tähendust, olles selles osas vaid deklaratiivse ilmega, sest ta konstateerib vaid seda, mis järelduv juba seadustest. Viimastest otseselt järelduvate kulukohustuste täitmine on haldusorganeile igal juhul kohustuslik. Keeldumise korral võidakse vastavate summade tasumist nõuda kas või kohtu teel.

Seadustest kaudselt järelduvate riigi kulukohustuste võtmine on aga üldreegli järgi alati tingitud ka eelarvest. Seda liiki kulukohustused tekivad kas haldusakti või eraõigusliku tehingu vahendusel. RES 27. §-i järgi⁴⁶ haldusasulised võivad sõlmida lepinguid ja võtta endile kulukohustusi ainult siis, kui 1) eelarvega on määratud selleks vajalikud summad, 2) kui on võetud vastu ühes eelarvega kavad pikemaajalisteks kulutusteks aastate kaupa, 3) kui eriseadustega on

---

⁴⁴ Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 47, nota 86.

⁴⁵ Vt. *ib.*, lk. 48 ja seal osundatud kirjandus.

⁴⁶ Selle §-i sõnastuse kohta vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 52. — Lisaks sellele tuleb tähendada, et RES 27. §-i sissejuhatava sõnastuse õigeks mõistmiseks on vajalik arvestada ka seda, et selle §-ga ei määratelda ministrite ja riigiasutiste õigusi toimetada kulutusi mitte ainult eelarves lubatud ulatuses, vaid sama §-i alusel on võimalik teha rahalisi väljaminekuid ka muude, samas §-s loendatud, õiguslike aktide põhjal. Terminoloogiliselt on ebakohane tarvitada siin väljendit „riigieelarve korras“, sest riigi „rahaliste väljaminekute“ toimetamise kord ei ole sätitud mitte eelarvega, vaid juba PS 29. §-i kohaselt peab see toimuma seadusega seatud korras. Seejuures RES ise on siin üldseaduseks (vt. selle seaduse 7. peatükki), kuna muud seadused võivad sättida vaid erikordi üksikuteks erijuhtudeks. Peale RES tulevad siin arvesse ka vastavasisulised määrused. Kõigest sellest järgneb, et väljendi asemel „riigieelarve korras“ tuleb mõista riigi kulude toimetamise korda, nii nagu see on sätitud vastavais seadusis ning määrusis, eeskätt aga RES-s endas. RES 27. §-i vastava osa sõnastust tuleb ilmsesti pidada terminoloogiliseks konarluks, mis sellisena on õieti mõttetu ja sisutu. Nii kulukohustuste võtmist kui ka võetud kulukohustuste täitmist sättivad normistikud moodustavad kulundusõiguse ning iga konkreetne „rahaline väljaminek“ võib toimuda ainult selle normistiku poolt sätitud korras.

lubatud sõlmida lepinguid ja näidatud aastad, millal kalkuleeritakse vastavad summad eelarvesse, arvestades seejuures eeldust, et ei ole algatatud koos eelarve ettepanekutega nende seaduste muutmist, 4) kui sõlmitakse lepinguid järgmise aasta eelarvekrediitide arvel kraami-, relva- ja tehnilise varustise, telegraafi- ja telefonimaterjalide, kütteainete ja piirituse tellimiseks ning nende ülesannetega seoses olevate tööde teostamiseks kuni 50% määrani tellimisaasta krediitide summast ja 5) kui Vabariigi Valitsus on otsustanud majandusministri ettepanekul teostada eelmises punktis tähendatud tellimisi rohkem kui 50% tellimisaasta vastavate krediitide summast, kuid mitte üle viimase summa määra⁴⁷.

Selle paragraafi sõnastusest selgub, et haldusorganitele seadustega omistatud ülesannete täitmiseks vajalikkude kulutuste toimetamisele võidakse asuda alles siis, kui eelarvega või, kui PS põhimõtete vastaselt eelarvest mööda minnes⁴⁸, erandlikult mõne muu p. 2—5 loendatud aktiga on haldusorganeile antud õigus konkreetseteks otstarveteks võtta kulukohustusi. Eelarvega määratakse ainult haldusorganite pädevuse ulatus konkreetsete üksikjuhtude lahendamiseks⁴⁹. Haldusorganid võivad eelarvega lubatud ulatuses kulukohustusi võtta, kuid vastavate kulusummade eelarvesse võtmisest ei järgne neile veel mingit kohustust selleks. Oletatavalt võib olla seaduses sätitud, et teatud haldus-

⁴⁷ Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 51 j.

⁴⁸ Vt. *ib.*, lk. 53.

⁴⁹ Vrd. Merkl, *op. cit.*, lk. 353: „Viel einschneidender sind die Rechtswirkungen des Budgetgesetzes für die Regierung. Für sie ist der parlamentarisch genehmigte Haushaltplan Mass bei der Besorgung der Vollziehung, Schranke bei der Betätigung ihres durch die Summe aller anderen Gesetze offen gelassenen Ermessens.“ — Ingresso, *op. cit.*, lk. 86: „La cifra iscritta in bilancio per una spesa costituisce un limite pel governo nella esecuzione di essa.“ — Vitagliano, Il contenuto giuridico della legge del bilancio, Roma 1910, lk. 399: „La legge del bilancio è dunque legge attributiva di competenza, e, come tale, ha il contenuto giuridico materiale, proprio di ogni legge attributiva di competenza, che, seconda le premesse da noi stabilite, consiste nella creazione della possibilità giuridica a favore degli individui, che funzionano da organo dello Stato (governo), di volere ed agire validamente in nome e per conto dello Stato, nel campo e per i fini dalla legge specificati.“ — Meister, *op. cit.*, lk. 46 jj. — Jèze, *op. cit.*, lk. 27 jj.

organitel lasub sotsiaalhoolduse teostamine ja kui eelarvega on selle teostamiseks määratud näiteks 1000 krooni, siis vastaval haldusorganil on küll õigus selles ulatuses kulutusi teha, kuid temal ei ole kohustust selleks. Kui vastav minister kulutab sotsiaalhoolduseks ainult poole selleks otstarbeks rahvaesinduse poolt määratud summast, siis on ta toiminud ainult Riigikogu poliitilise soovi vastaselt ja ta kannab oma tegevuse eest ainult poliitilist vastutust⁵⁰. Teda võidakse vaid poliitilises kuuletuses süüdistada ja talle umbusaldust avaldada. Muid sanktsioone kehtiv õigus siin ei tunne. Seega eelarve loob ainult need piirid, millede ulatuses haldusorganid võivad suvaliselt kulutusi teha⁵¹. Kolmandatel isikutel ei järgne aga sellest veel mingisuguseid nõudeõigusi. Viimastel tekib nõudeõigus alles peale kulukohustust lõplikult konkretiseeriva akti, korraldise või lepingu toimetamist eelarvega selleks õigustatud haldusinstantside poolt.

Eelnenud analüüsist järgneb, et kehtivas õiguses riigi eelarve majandusplaanina evib otsest normatiivset tähendust üksnes oma kulude osas. Et aga riigi eelarve oma tulude osas on paratamatuks eelduseks riigi kulude osale, sest kulutusi võidakse lubada vaid eelarves kalkuleeritud tulude piires⁵², siis ühenduses kulude osaga evib ka tulude

---

⁵⁰ Vrd. Ingresso, *op. cit.*, lk. 86: „Il dovere costituzionale del governo di eseguire la legge del bilancio (non parliamo, s'intende, dei modi di esecuzione) non ha altra sanzione che non sia quella politica. Il governo non può essere costretto ad eseguire la legge del bilancio per via di azione giurisdizionale nè tanto meno per via di istanza amministrativa. Questa o quella, se promosse, possono esercitare una pressione soltanto psicologica sul governo, ma non sono idonee a produrre sanzioni coattive.“

⁵¹ Vrd. Ingresso, *op. cit.*, lk. 87: „Il governo nella gestione del bilancio è necessariamente munito di potestà discrezionale, la quale non perde efficacia nemmeno in presenza di diritti soggettivi privati. Lo Stato è organo e tutore dell'interesse generale della società, che in esso è giuridicamente organizzata: nella cornice di questo interesse sono inquadrati gl'interessi dei singoli. Pertanto il governo devè avere una necessaria libertà di azione nella erogazione delle spese e nell'assegnazione a queste dei mezzi finanziari che sono a sua disposizione, in guisa da coordinare e, quando occorra, subordinare, l'adempimento delle sue obbligazioni verso i singoli alla soddisfazione dei bisogni pubblici.“

⁵² Vt. RES 1. §-i teine lõige, mille järgi riigi tulude ja kulude eelarvetlemisel peab arvestatama tasakaalu nõuet.

osa teatud normatiivsust⁵³. Seega ka riigi eelarve tervikuna jääb ikkagi normatiivtoiminguks⁵⁴.

§ 4. Riigi eelarve asend normatiivtoimingute süsteemis.

Kõiki normatiivtoiminguid jaotatakse üldaktideks ja üksikaktideks. Legislatiiv- ehk üldaktideks nimetatakse normatiivtoiminguid, milles üldjuhtudena käsitletakse tegelikus elus arvatult esinevat käitumist⁵⁵, kuna eksekutiiv- ehk üksikaktideks nimetatakse normatiivtoiminguid, mis määratlevad käitumist üksikjuhtudena⁵⁶. Kas antud juhul vaadeldav akt kuulub üld- või üksikaktide liiki, oleneb kõik sellest, kas vastava aktiga lahendatakse käitumist üld- või üksikjuhtudena. Üldjuhtudena mõistetakse ajas ja ruumis esineda võivaid käitumisjuhtusid, mis määratellakse sõltumatult aja ja ruumi momentidest⁵⁷, kuna üksikjuhtudena mõistetakse ajas ja ruumis tegelikult esinevaid juhtusid, mis määratellakse sõltuvalt vastava aja ja ruumi momentidest⁵⁸. Jätkuvalt ongi vaja selgitada, kas eelarvega luuakse norme üld- või üksikjuhtude määratlemiseks.

Nagu eespool juba selgitatud, riigi eelarve evib normatiivset tähendust ainult oma kulude osas. Selles osas eelarvega luuakse haldusorganeile õigusi toimetada konkreetseteks otstarveteks määratud kulutusi. Seega eelarvega määrateldavaks käitumisjuhuks on siin kulukohustuste võtmine. Üksiku käitumisjuhu selgemaks ilmestamiseks vaatleme, näiteks, riigi 1939./40. a. eelarvet, millest nähtub, et Sotsiaalministeeriumi Tervishoitu ja Hoolekande Talitus võib

---

⁵³ Vrd. Ingresso, *op. cit.*, lk. 85: „Con ciò pero non è detto che la consistenza matematica degli stanziamenti non abbia alcuna rilevanza finanziaria e, per riflesso, anche giuridica. L'ammontare globale del prodotto delle entrate calcolato presuntivamente, come quello che segna il complesso dei mezzi finanziari disposti per il fabbisogno dei pubblici servizi, rappresenta sempre un limite dell'attività esecutrice della spesa.“

⁵⁴ Vrd. Ingresso, *op. cit.*, lk. 75. — Giannini, *op. cit.*, lk. 295.

⁵⁵ Vt. Kliimann, *Õiguskord*, lk. 237 jj. — Vrd. *id.*, *Teoria*, lk. 48 jj.

⁵⁶ Vt. Kliimann, *Õiguskord*, lk. 252 jj. — Vrd. *id.*, *Teoria*, lk. 48 jj.

⁵⁷ Vt. Kliimann, *Õiguskord*, lk. 237.

⁵⁸ Vt. *ib.*, lk. 252.

kulutada kultuurilisteks toetusteks 1939./40. eelarveaastal 504400 krooni. Toodud näite analüüsist selgub, et käsitletav käitumisjuht, kultuurilisteks toetusteks kulutamine, on määrateldud siin sõltuvalt aja ja ruumimomentidest⁵⁹. Lahendades aja ja ruumi momentidest sõltuvalt määrateldavaid käitumisjuhtusid evib eelarve kõiki üksikakti tunnuseid⁶⁰. Kuigi eelarvega loodud õiguste tegelikuks rakendamiseks tuleb anda veel mitmeid konkretiseerivaid üksikakte, nagu kulukrediitide jaotamiseks, kuukrediitide avamiseks ja väljamaksete sooritamiseks, ei muuda see ometi eelarvega määrateldavate juhtude ilmet⁶¹.

Kuna üksikakti mõte sisaldub õieti selles, et temaga lahendatakse üksikult esilduvad tegeliku elu juhtumid üksikjuhtudena, siis on mõeldav ka, et neid üksikjuhtusid määratellakse ühes ja samas üksikaktis korraga terve sari⁶². Eelarve kuulubki viimasena iseloomustatud üksikaktide kategooriasse. Temaga käsitletakse haldusorganite käitumist kulukohustuste võtmisel mitmeteks eelarves endas loendatud üksikjuhtudeks. Kuid nagu juba eespool tähendatud, see ei takista veel eelarvet kvalifitseerimast üksikaktina.

Üksikakte omakorda liigitatakse teoorias haldusaktideks ja otsusteks. Haldusaktiks nimetatakse üksikakti, millega lahendatakse üksikjuhtusid esmakordselt⁶³. Otsus-

---

⁵⁹ Kui eelarvega määratud kulude ülempiirid oleksid kehtivad loendamata hulkadeks eelarveaastateks, siis kahtlemata oleks tegu eelarve kui üldaktiga. Käesoleval juhul aga korraldatakse eelarvega haldusorganite õigusi kulukohustuste võtmiseks konkreetseteks otstarveteks teatud kindlas ja tulevikus kordumatus ajavahemikus.

⁶⁰ Vt. Kliimann, *op. cit.*, lk. 259: „Olulist vahet [üldakti ja üksikakti vaheteos] tuleb otsida ja leida sellest, kas juhtumid, mis leiavad ühes või teises aktiliigis käsitlemist, on määrateldud sõltuvalt või sõltumatult ajast ja ruumist, on loendatavad, registreeritavad ja ses mõttes sisult konkreetset ja individuaalsed ning enamasti ka personaalsed, või loendamata, registreeritamatud, ja ses mõttes sisult abstraktsed ja generaalsed ning alati impersonaalsed“ ja lk. 261: „...üldjuht kui arvutute nähtuste üldkontseptsioon sisaldab kõigile neile reaalnähtustele ühist ja üldist, kuna aga üksikjuhud tähistavad alati ühekordset ja ainulaadset.“

⁶¹ Vrd. Kliimann, *op. cit.*, lk. 280, teine passus.

⁶² Vt. *ib.*, lk. 253.

⁶³ Vt. *ib.*, lk. 279.

teks nimetatakse üksikakti, mis sisaldab kordavat normatiivset lahendust⁶⁴. Et eelarve on üksikakt ja nimelt seline üksikakt, mis lahendab teatavaid üksikjuhtusid esmakordselt, siis tuleb teda pidada haldusaktiks materiaalses mõttes⁶⁵. Formaalses mõttes jääb ta aga siiski legislatiivaktiks, kuna tema toimetamine PS põhimõtete kohaselt kuulub ainult seadusandlusorgani pädevusse. Kui erinormistikuga on sellest tehtud aga erandeid, ja lubatud ka kõrgematel haldusorganitel toimetada eelarvetlusakte, siis sel juhul endastmõistetavalt tuleb neid kvalifitseerida haldusaktidena ka formaalses mõttes⁶⁶.

Haldusakte on eraõiguslikke ja avalikõiguslikke⁶⁷. Vahetegu põhineb sellel, kas vastavaid akte toimetatakse era- või avaliku õiguse alusel⁶⁸. Avaliku õiguse alusel toimetatud haldusakti nimetatakse korraldiseks⁶⁹. Et riigi eelarve toimetatakse avaliku õiguse alusel, siis oleme õigustatud väitma, et haldusaktina ta paigutub korraldiste kategooriasse⁷⁰.

Juba eespool selgitasime, et eelarvega lahendatakse mitmeid üksikjuhtusid. Järelikult eelarve on eriline kompleksiiivne korraldis. Et tema adressaatideks on üksnes haldusorganid, siis tuleb teda ühtlasi iseloomustada veel internse aktina⁷¹. Lõpuks on mainida veel seda, et eelarves sisalduvad normid pole seotud konkreetsete passiivadressaatidega, vaid need on määratud üldaktidele omasel viisil. Seetõttu riigi eelarve on õieti impersonaalne internne kompleksiiivkorraldis, mis üksikaktide seas esineb haruldasena.

---

⁶⁴ Vt. *ib.*, lk. 285.

⁶⁵ Aktide vaheteo kohta formaalses ja materiaalses mõttes vt. Kliimann, Haldusprotsess, lk. 29 j., ja Õiguskord, lk. 312 jj.

⁶⁶ Vt. Vaabel, Sissejuhatus, lk. 32 j.

⁶⁷ Vt. Kliimann, Õiguskord, lk. 279.

⁶⁸ Era- ja avaliku õiguse vaheteo kohta vt. Kliimann, *op. cit.*, lk. 140 jj.

⁶⁹ Vt. *ib.*, lk. 279.

⁷⁰ Terminoloogiliselt oleks õige riigi eelarve asemel öelda eelarvetluskorraldis (võrdle: maksustamiskorraldis etc.), rõhutades seega vastava korraldisega teostatavat halduse erifunktsiooni — eelarvetlemist.

⁷¹ Vt. Vaabel, *op. cit.*, lk. 32, nota 54.

Eestlaste petitsioonid ja kohtureform 1889. a.

M. Päss.

1. Eelreformiaegse kohtukorralduse üldjooni. Uusikaupunki rahulepinguga 30. aug. 1721 lõpetati rootslaste ja venelaste vahel aastaid kestnud Suur Põhjasõda. See oli murdelise tähendusega Läänemeremaile, sest eelnimetatud rahulepinguga allutati Liivi- ja Eestimaa Venemaale. Uusikaupunki rahuleping kinnitas sisuliselt kõik need kapitulatsiooniaktid, mis olid sõlmitud kohalikkude rüütelkondade ja Vene vägede juhataja kindral-feldm. Šeremetjevi vahel¹. Rüütelkonnale võidi ette heita kõike muud, aga mitte diplomaatliku vaistu puudumist. Rootsi valitsuse poolt redutseeritud mõisad anti Peeter I poolt endistele omanikele tagasi. Rüütelkonnale jäid kõik senised privileegid ja eesõigustused maaomavalitsemises, avalikkude maksude ja kohustuste määramises, kohaliku kiriku, kooli, politsei ja ka kohtu korraldamises. Rüütelkonnale jäi seadusandlik initsiatiiv Läänemeremaisse puutuvates küsimustes. Ametlikuks keeleks kohaliku omavalitsuse ja kohtu asutistes jäi saksa keel.

Tolleaegne kohus oli seisuslik, kus kohtuskäija isiklik seisuslik kuuluvus oli määrava tähendusega kohtulikule alluvusele. Õigusemõistmine oli peamiselt kohaliku aadli käes. Feodaalkorra tingimustes oli mõisakontori ja kohtukoja nimetus sageli sünonüümiks. Tolleaegses talupoja õiglusetalukorras oli kohus sageli ainult mõisniku omakohus talupoja üle. Eestimaal olid kriminaalasjus üldkohtutena esimeseks astmeks meeskohus, teiseks astmeks maakohus. Liivimaal oli neis asjus esimeseks astmeks maakohus ja teiseks astmeks õuekohus. Eelnimetatud kohtuasutistele allusid ka maksualustesse seisustesse mittekuuluvate kodanikkude tsiviilasjad. Talupoegade tüliasjad allusid valla-, kihelkonna-, kreisi- ja õuekohtule. Alamate kohtute tegevusest võttis osa ka talupoeg, kuigi ainult nõuandva häälega, kuna otsustajaks oli aadliseisusest eestseisja. Ja kuigi üksikasjus leidis olulisi lahkuminekuid Vene sisemaa ja Läänemeremaade kohalikus õigusemõistmises, olid siiski feodaalkorra mõjustused märgatavad nii seal kui siin. See asjaolu õigustab

¹ C. Schirren, Die Capitulationen der livländischen Ritter- und Landschaft und Stadt Riga. Dorpat, 1865, lk. 38.

Vene kohtute üldhinnanguid üle kanda — *mutatis mutandis* — ka meie oludele. Nii ütleb J. Foinitski uuenduseelse kohtu üle, et see oli ennekõike seisuslike organisatsioonide teenistuses ja seetõttu ei suutnud rahuldada vajalisi avalikke õigusnõudeid. „Jättes kindlustamata kohtuvõimu iseseisvuse ja nõudmata kohtunikult vajalist eelharidust, andis eelreformiaegne kohtukorraldus õigusemõistmise tähtsa töö kõlbmatutesse kätte, mille tõttu sai õigusemõistmisest must ebaõiglus, altkäemaks ja protsessi äärmine venivus².“ Uuenduseelses kohtukorralduses oli teostamata vajaline jaotus kohtu- ja administratiivvõimu vahel. Nii oli tolleaegne õigusemõistmine õieti rüütelkonnale kuuluva maaomavalitsemise alaüksus. See oli feodaalkorra kõdunenud pärand, kus mõisnikule kuulus nii kohtu- kui ka politseivõimu teostamine. Et säärane kohtukorraldus, kus kohtuniku amet oli sageli pärandatav põlvest põlve, ei vastanud elunõuetele, oli ilmne. Nii oligi meie tõusva rahvusliku mõtteliikumise esimesi ülesandeid — nõuda kohtureformi rutulist teostamist. See uuendusi nõudev rahvuslik liikumine, moodustades enesest meie tõusva ühiskondliku mõtte radikaalse voolu, algas möödunud sajandi kuuekümnendate aastate alguses, mil Venemaalgi viidi läbi teiste reformide hulgas kohtureform.

2. Kohtureformi nõudmised kuuekümnendatel aastatel.

Kohalikud võimukandjad ringkonnad olid rahuldatud kehtiva kohtukorraldusega, nagu see oli kindlustatud Uusikau-punki rahulepinguga, ja neilt ei olnud loota reforme kohtu alal. Nii on teada, et Jelizaveta ukaasiga määrati a. 1743 piirata surmanuhtlus kohtuotsustes, millega ei võinud leppida Tallinna omaaegsed magistraadid ja raehärrad, kes palusid kõige armulisemat luba määrata surmanuhtlusi endiselt. Kohalikud võimukandjad toetusid oma eesõigustele ja hoolitsesid Vene keskvalitsuse ees, et need eesõigused leiaksid vankumata rakendamist. Nii jäidki Läänemeremaades kohtud esialgselt reformimata, kuigi sellekohane reform viidi läbi Vene sisemaal 20. novembril 1864. Kehtiv uuenduseelne kohus leidis teravat arvustust juba meie rahvusliku mõtte algavail tõusupäevil. Nii nagu möödunud sajandi neljakümnendatel aastatel protestiti härraskiriku vastu „usust ja kirikust“ lahkumise teel, nii nõuti kuuekümnendatel aastatel

² J. Foinitski, Kurs ugolovnago sudoproizvodstva., 1896, lk. 38.

meie avalikkuses, et reformitaks Läänemeremaade härraskohus. Nõnda leiame kõnesolevas küsimuses huvitavaid andmeid Helme tolleaegse kooliõpetaja Märt Jakobsoni kirjelduses, kus arvustatakse tolleaegset kohut. Märt Jakobson kirjutab pealkirja all „Eesti rahwa elloluggu“ kohtuküsimuses järgmist³:

„6. Meie lodame ka, et meie õiglanne Keiser, wimaks meie wallitsusse (seaduste seadmisse, kohtu ja koli) õigusest ka üht ossakest meie Eestlastele saab andma, et ka nemnad wõiksid ühhes Sakslastega neid seada, kõrge rigiwallitsusse kinnitamisse al, sest siis ei saaks need mitte ennam nenda ühhelt poolt kerged ja teiselt poolt rasked tehtud, kui nad nüüd on.

7. Meie lodame ka, et armolinne ja rahho nõudja Keiser meid Eestlassi keik ühheks kubbermanguks mudab, sest et Eestlased Lätlaste ja Sakslastega kele polest korda ei sa, sepärrast on Rigas kubbermango üllema kohtude jures asja toimetaminne Eestlastele üks waewalinne asi.“

Neis uuendussoovides on ilmselt märgata Holstre valla talupoegade tolleaegsete petitsioonide mõjustusi. Siin olid pioneerideks Jaan Adamson ja vennad Peeter ja Adam Peterson. Nende õhutusel ja eestvõttel asutati Eesti Aleksandri-kool. Nad käisid korduvalt Peterburis, et esitada märgukirju ja petitsioone Vene keskvalitsusele. Nad töötasid käsikäes prof. Joh. Köleriga, kes abistas Lõuna-Eesti delegaate märgukirjade koostamisel, tõlkimisel ja esitamisel. Neis märgukirjades avaldus meie rahvusliku liikumise radikaalse voolu nõudeprogramm, milles leidsid käsitlemist tolleaegsed majanduslikud, rahvuslikud ja kultuuripoliitilised küsimused. Kaheksakümnendate aastate ülesandeks jäi veel neid nõudmisi üksikasjalisemalt viimistella. Nii kirjutab kuuekümnendatel aastatel Adam Peterson oma säilinud petitsioonis Vene keskvalitsusele kohaliku kohtu üle⁴:

„...kuhho peawad nüüd need ilma kohhata innimes-

---

³ EKLA — prof. Joh. Köleri kirjakogu — Märt Jakobsoni „Eesti rahwa elloluggu“, mis kirjutatud „Helme walla koolimaeas sel 9-mal aprilil 1864. a.“.

⁴ ERKA — Acta des Fellinsches Ordnungsrichters — 1864—1865 — Tarvastu kihelk. kõstri Wühneri ja Holstre kooliõp. Jaan Adamsoni süüdistuses.

sed minnema? Lähkawad nemmad teise walda, seal on luggu nisamma ehk weel hullem. Kaebawad nemmad omma hädäa kohtule, siis ei wõeta seal nende kaebdust allati suggugi wasto, ja kui ka monni kord wasto wõetakse, siis sunnitakse neid moisnikuga leppima, kui leppida ja moisnikul järrele anda ei tahha, siis ei sa omma kaebdussest muud, kui weel trahwitud; sest need mehhed kes allamas kohtudes meie õiguse pärrast on jure istujaks seatud, ei woi meie kassuks middaggi tehha, sest meie seadus on nenda seatud, et agga kohtohärra sanna, kes issi moisnik on, on pea sanna, se järrel ei woi meie poolt wallitsetud kohto liikmed muud tehha, kui kohtotoas agga ühhe tühja platsi ärra täita. Nenda sammoti on ka meie wallakohhus moisa-wallitsusse all, kes keik nende kohto moistmist, mis mitte temma melepärrast ei olle, tühjaks woib tehha.“

Kokkuvõttena palutakse kõnesolewas petitsioonis eesti-keelset kohut, mis nõue leidis teostamist alles 1918. a. sügisel. Adam Petersoni uuendussoovid kohtukorralduses kõiawad järgniselt: „Meie süddamlik palwe ja sowimine keisri Herra peale lootes olleks ka se: 1. et meie kohto kirjad ja protsessi asjad keik Eesti keli saaks tallitud, 2. et meie kohtomõistjad, olgo allamas ehk kõrges kohtodes, keik Eesti mehhed olleks, 3. et meie Eestirahwas keik ühheks kubbermanguks saaks seatud, kelle kubbermangokohhus selle kele keskpaikas olleks; selle peale passiks meie arwates keige parrem Wiljandi linn“. Lõpuks kinnitatakse petitsioonis, et esitatud andmed vastavad tõele. „Kui keige armolissem Keisriherra selle kirja jure weel üht susanna selletust peaks sowima, siis ollen minna, selle kirja kirjutaja, sedda heamelega walmis teggema, sest keik mis minna siin ollen kirjotanud on ni tõeste tõssi, kui minna õndsaks tahhan sada ja minna woin sedda omma pühha risti usso jures wanduda.“

Eestlaste saatkond võeti vastu Aleksander II poolt audientsil 9. XI 1864 Tsarskoje Selos, kus saatkonna poolt üle anti üksikasjaline märgukiri. See esitati Viljandi-, Pärnu- ja Tartumaa talupoegade nimel. Nii ei olnud see enam mingi kohaliku tähtsusega üksiku vallakogukonna hädade esiletõmine, vaid siin puudutati kogu Lõuna-Eesti üldrahvuslikke, majanduslikke ja kultuuripoliitilisi nõudeid. Eesti järjest tõusvas rahvuslikus liikumises nähti hädaohtu ja nii juhtuski,

et saatkonna liikmed vahistati⁵. Tolleaegseks siseministriks oli P. A. Valujev, kes küll tundis kaasa kuuekümnendate aastate reformidele, kuid siseministrina oli tegelikult vana-meelne ja tagurlane. Kuigi suur osa delegaate hiljemini vabastati, tõsteti vendade Petersonide⁶ vastu süüdistus kohtuasutiste teotamises ja valekaebuse esitamises. Peeter Peterson, kes õppis Tartu ülikoolis õigusteadust, heideti vahistamise järel ülikoolist välja. Ta anti kohtu alla ja mõisteti süüdi, kuid senat mõistis ta õigeks. Selle järel saadeti vennad Petersonid kohalikkude võimukandjate poolt administratiivsel teel maalt välja asumisele Vjatka kubermangu. Pääsemata tagasi kodumaale, suri P. Peterson Tambovi kubermangus maapägasena a. 1877. Holstre valla talupojad läkitasid aga seda hoogsamalt petitsioone Vene keskvalitsusele, paludes muude nõudmiste hulgas ka vendade Petersonide vabastamist vangistusest. Üks säärastest märgukirjadest sattus tolleaegse Paistu kirikuõpetaja kätte, kes omakorda ei jätnud seda esitamata Viljandi kohtuvõimudele⁷. Selle petitsiooni nõudmised kohtukorralduse küsimuses kõlavad järgmiselt⁸:

„II. Koggodusse ja kohtu asjade poolest.

5, et meie tallo koggodussed ni kui koggokonna kohtud üsna mõisnikkude walitsusse ja kässo alt lahti saaksid,

6, et õigusse-kohtude muutmisse jures, mis nüüd keiges Rikis peab ette võtetud sama, ja mispärrast meie maal rahwa seisussed essiotsa isse peawad nou piddama — meie tallo rahwa seissus mitte ilma eestseisjata ei jääks, kes

---

⁵ ERKA — Acta des Fellinsches Ordnungsrichters — 12. dets. 1864 — 30. aprill 1865 — Adam Petersoni süüdistuses. Oma kirjas prof. Joh. Kölerile 25. XI 1864 kirjutab A. Peterson, et tal on raske viibida vanglas, aga ta tahab kanda oma saatust kindla meelega, kuna ta teab, et see sünnib isamaa heaks: „...will ich doch mein Schicksal mit Starke und Festigkeit ertragen, den es geschiet „pro patria“.“

⁶ ERKA — Acta des Pernauschen Landgerichts Nr. 4006 — „Karoli walla allandlikum palwe“, kus palutakse muu hulgas, et vennad Petersonid saaksid „ühhe õige Wenne komisjoni“ ette seatud, kus neil oleks võimalik leida oma õigust.

⁷ ERKA — Acta des Fellinsches Ordnungsrichters — 7, XII 1864 — 18. III 1865. Kõnesolev märgukiri on Paistu kirikuõpetajale saadetud kellegi reetliku ja täiesti kirjaoskamatu talupoja poolt.

⁸ Selle märgukirja punkt 9 kõneleb sellest, et vendi Petersoni ülekohtu eest hoitaks, millest järgneb, et see on koostatud pärast nende vangistamist.

agga mitte mõisniko seisusse, kasso ehk wõimusse al ei olleks — ja kedda meile Rigiwallitsus isse wallitseks ehk meie wallitsemist möda kinnitaks, selle pärrast et selle kohtude muutmisse jures meile nisammasuggused õigused saaksid antud, kui wenne tallorahwal,

7, et meie kohto kirjad ja protokollid saaksid Eesti keele kirjutud ja et ka keik keiserlikud kässud (ukasid) ja kubbermango seitungid saaksid ma keele trükkitud,

8, et Eesti tallorahwal nisamma kui igga teise seisusse innimessel lubba saaks antud õiguste ja seaduste peale õppetatud meeste (advokaatide) läbbi kaebada ja kohhut käia,

9, et meie sadikud, kelemehhed ja palwekirjade kirjutajad ja keik, kes meie kaebdusse asjade jures ial abbiks on, mitte tagga kiusatud, wangi pantud, egga trahwitud ei saaksid; isseärnanis pallume keige allandlikumalt, et keige heldema ja õigussetegijja Sure Keisri Herra kasso läbbi need nimmetud kaks wenda Adam ja Peter Peterson, ülekohtu eest hoitud saaksid ja omma õigust leiaksid,

10, et ihho nuhtlusse prukiminne wähhentud ja kui ial wõimalik, koggoni ärra kautud saaks⁹.

Eelmisest nähtub, et petitsiooni autorid olid teadlikud kohtureformist Venemaal, „mis nüüd keiges Rikis peab ette wõetud sama“. Kohtureforme ihaldatakse ka Läänemeremaile, kus walitses uuenduseelne seisuslik kohus, mille konstitutiivsed põhilaused ulatuvad hämarasse keskaega. Et uuendusenõudmised waibuksid, selle eest hoolitsesid kohalikud wõimukandjad. Peterburi delegatsioonidest osavõtnud talupojad tõsteti taludest välja¹⁰. Nii kirjutab oma kassatsioonkaebuses senatile Adam Peterson muu hulgas¹¹: „Eestlasi tabas tõeline häda ja nimelt sellepärast, et nende kaebused mõisnikkude peale loeti alati valelikkudeks selle päris lihtsa põhjuse pärrast, et kõik kõrgemad kohtud Liivimaal on nendesamade mõisnikkude käes.“ Neis eeltingimustes ei puudutanud Venemaal asetleidnud kohtureform „Euroopa eelpos-

---

⁹ Eesti-, Liivi- ja Kuramaa kuberneride aruandest a. 1860 nähtub, et siin olid tarvitusel kehalised karistused distsiplinaar-, parandus- ja kriminaalkaristustena.

¹⁰ EKLA — prof. Joh. Köleri kirjakogu — Karl Kreimani kiri; vt. ka M ä r t R a u d, Konstantin Päts, Tallinn 1939, lk. 8 ja 9.

¹¹ EKLA — prof. Joh. Köleri kirjakogu — A. Petersoni säilinud kassatsioonkaebus Senatile. Tõlge vene keelest.

tina“ seisvaid Läänemeremaid. Ja kuigi juba a. 1867 esitasid Läänemeremaade kubernerid Vene keskvalitsusele nõutavad aruanded kohaliku kohtukorralduse üle, ununesid uuenduskavad nähtavasti Vene kohtuministeriumi kalvi alla¹².

On teada, et suvel a. 1864 otsustas Liivimaa maapäev luua erilise komisjoni kohtukorralduse uuendamise ja muutmise vajaliste eeltööde läbiviimiseks. Tähen datud komisjon tuligi Tartus kokku 10. sept. 1864 ja siin olid esindatud Eesti-, Liivi- ja Kuramaa kubermang. Aasta hiljem astus sama komisjon kokku 12. juunil 1865 Riias, kuna 12. mail 1866 luges komisjon oma töö lõpetatuks ja esitas aruande Vene keskvalitsusele. A. 1867 läkitati esildised Peterburist tagasi Eesti-, Liivi- ja Kuramaa maapäevadele ja kogu küsimus ei nihkunud enam paigast.

Paralleelselt eestlaste petitsioonidega puudutati kohtureformi küsimust ka meie toleae gses ainukeses ajalehes „Eesti Postimees“, mida toimetas J. V. Jannsen. Nii kirjutas „E. Postimees“ 1864, nr. 6, oma artiklis „Meie aegne aeg“:

„Wanna aegsed ello kombed, õigused ja seadused on, nago wannad rided, meie aeal kitsaks ja hapraks jänud, ei sünni egga pea ennam. Uut on tarwis ja sedda nõutakse holega kord õige, kord kõwwera tee peal.“ Edasi manitseb „E. Postimees“ oma lugejaid pikale meelele ja ootamisele: „On mõnnel mõnne asja polest sowimist ja õhkamist, siis otagem. Päike ei wõi ka korraga lõunesse tõusta, egga laps ühhe päwaga innimesseks kaswada.“ Edasi ütleb samas „E. Postimees“: „Eks meie olle keik ühhes kohhas luggenud: „Wait ollemisse ja ootmisse läbbi sate teie tuggewaks¹³.“ Kuigi „E. Postimees“ ei ütle otseselt, kes on siis need, kes nõuavad kohtureformi, käies „kõwwera tee peal“, võib siiski „E. Postimehe“ manitsemistest järeldada, et „kõwwera tee peal“ käijate all on mõeldud petitsioonide esitajaid, keda tabasid vangistus ja maalt väljasaatmine.

A. 1870 tõstab „E. Postimees“ järjekorraliselt üles kohtureformi küsimuse. Ta küsib: „Millal tulleb meie kohtude

¹² Vene õigusteaduslik ajakiri „Pravo“ 1914, nr. 47.

¹³ „Eesti Postimees“ 1864, nr. 6. Tsiteeritud on nähtavasti Jesaja XXX, 15.

muutminne? Teab mõnni tõssist wastust anda, olgo hea mees ja tehko sedda¹⁴.“ Ja „hea mees“ leiduski Urvaste Samsoni nimel, kes oma vastuses annab üksikasjalisema ülevaate Eesti-, Liivi- ja Kuramaa kubermangude vahelise komisjoni tööst. Ja nii nagu J. V. Jannsen, nii manitseb ka Urvaste Samson ootamisele: „Agga kes samm sammult lähäb, omma wori ärra käib ja sola ja silku koddo toob; agga kes liig ruttab, se rattast lõhkub ja hobbost rikkub¹⁵.“

Nii nurjusid meie rahvusliku liikumise radikaalse voolu eelsammud ja Läänemeremaade kohtud jäid reformimata. Rahvusliku programmi koostajad saadeti lihtsalt maalt välja. Tundus, et aeg ei olnud veel küps kohtureformiks Läänemeremail: Uusikaupunki rahupakt oli puutumatu siduv Vene keskvalitsusele, kohaliku rüütelkonna mõju liiga tugev ja eestlaste petitsioonidel, kus nõuti rõhutatu kohtureformi, ei olnud soovitud tagajärgi. Ka avaldas omal ajal C. Schirren vaidluses Juri Samariniga kartust, et mõisnikud kaotavad jalgealuse, kui neilt võetakse kohtuvõim¹⁶. Prof. Rudolf Iheringi poolt põhjendatud väide, et ilma võitluseta ei ole ükski rahvas pärinud oma pärisõigusi, on täiel määral kehtiv ka meie kodumaa õiguse hilisajaloo kohta. Kuuekümnendatel aastatel kristalliseerunud ja ammu enne esimest laulupidu a. 1869 sõnastatud rahvuslikud nõudmised, mis ajutiselt vaibusid vendade Petersonide maalt väljasaatmise järel, tõusid hiljemini esiplaanile seda jõulisemalt ja haarasid kaheksakümnendatel aastatel C. R. Jakobsoni ja dr. M. Veske juhtimisel murdlaineliselt kogu meie tõusva rahvusliku avaliku mõtte. Meie ühiskondliku mõtteliikumise diferentseerumise algmeid võime tähele panna juba möödunud sajandi kuuekümnendatel aastatel: radikaalset voolu juhivad meie esimesi õigusteadlasi Peeter Peterson, keda toetab Joh. Köler, kuna alalhoidliku voolu juhtimine jääb meie esimese ajakirjaniku J. V. Jannseni hooleks. See diferentseerumine jõudis lõpliku väljakujunemiseni kaheksakümnendatel aastatel ja tähendas osaliselt lõhenemist ja jõudude killunemist, aga osaliselt ka sihtide üldist selgimist ja rah-

¹⁴ „Eesti Postimees“ 1870, nr. 14: „Millal tulleb meie kohtude muutminne!“

¹⁵ „Eesti Postimees“ 1870, nr. 20: „Kohtu muutmisest“.

¹⁶ C. Schirren, Livländische Antwort an Juri Samarin, Leipzig 1869.

vuslikkude põhinõudmiste järjekindlat kristalliseerumist — seega üldist progressi ja edu.

3. Kohtureformi nõudmised kaheksakümnendatel aastatel. Mõõdunud sajandi kaheksakümnendad aastad olid erakorralised ajad meie avalikkuses. Laiad hulgad olid haaratud mõttest, et kuuekümnendate aastate püüded leiavad elulist rakendamist ja teostamist. See oli aeg, kus C. R. Jakobsoni tegevus tõusis oma haripunktini. Ajalooliselt vaatekohalt võime kinnitada, et need püüded leidsid ainult osaliselt rahuldamist. Olulised nõudmised agrararühimustes ja kohaliku maaomavalitsuse reform jäid ootama teisi aegu. Ja vaatamata sellele, et kohtureformi eluline vajadus oli ilmne, võis see teostuda alles kaheksakümnendate aastate lõpul.

Kaheksakümnendatel aastatel nõuti rõhutatult senise iganenud kohtukorralduse muutmist. Ja nii kinnitaski Aleksander II Vene riiginõukogu esildise, mille järgi pidi rutuliselt teostatama Läänemeremaades kohtureform. Vastavalt esildisele pidi see teostatama 1881. a. esimesel poolel. Aleksander II-se ootamatu surm 1. märtsil 1881 osutus aga saatuslikuks Läänemeremaade kohtureformilegi, mis maeti järjekorraliselt kalevi alla. Läänemeremaade kohtureformi esildis 28. maist 1880 kõlab J. Lill-Jürgensteini tõlkes järgmiselt¹⁷:

„II. Rahukohtunikute-asutused on Liiwi-, Eesti- ja Kuuramaa kubermangus 1881 aasta esimesel poolel täieste 20. Now. 1864 wäljaantud kohtuseaduse, selle lisanduste ja ühtlasi nende antud reeglite põhjusel sisseseada.

VII. Kohtu-ministri hooleks jäetakse: 1) ilmwiibimata selle wiisi üle järele mõtelda, kuida 20. Now. 1864 antud kohtuseadus Liiwi-, Eesti- ja Kuuramaal täitsa wõiks sisseseatud saada, ning siis pärast nõupidamist, kellega tarwis, oma sellekohalisi plaanisi ettekirjutatud seadust mõõda riiksraadile läbiwaatamiseks ettepanna; 2) Keisri Majesteedi oma kantselei II. jau ülemjuhatajaga nõupidades sisemiste asjade ministrile 20. Now. 1864 ilmunud kohtuseaduse ja selle lisanduseks antud seadustemääramiste Saksa-, Eesti- ja Lätikeele ümbertõlkimiseks juhatusi anda.“

---

¹⁷ J. Lill, Reeglid kudas Rahukohtud Liiwi-, Eesti- ja Kuuramaal 1881 asutatud saawad, Tartu 1880, lk. 37 ja 38.

Et Läänemeremaade kohtureform ei teostunud antud tähtajal, s. o. 1881. a. esimesel poolel, siis osutus C. R. Jakobsoni juhitud rahvusliku liikumise radikaalse voolu oluliseks nõudmiseks, et Läänemeremaades rutuliselt teostataks kohtute reformimine. Siin omas kaaluvat tähendust C. R. Jakobsoni ja teiste poolt memorandumi esitamine a. 1881 Aleksander III-le ja sellele järgnev senaator Manasseini revisjon Liivi- ja Kuramaal. Ajalooline memorandum esitati 19. juunil 1881 Aleksander III-le. Siin käsitleti tolleaegseid agraarküsimusi, omavalitsuse, kiriku ja kooli olusid ja nõuti ühtlasi ka kohalikkude kohtute reformimist¹⁸. Balti-saksa kohalikud ajalehed ei suutnud tagasi hoida oma pahameelt, kui üldsusele teatavaks sai eestlaste poolt märgukirja esitamine¹⁹. Et memorandumile ei kirjutanud alla tolleaegse kirikupoliitilise mõtteliikumise juht J. Hurt, siis tõusis vaidlus ka eesti avalikkuses. J. Hurt arvas, et eestlaste delegatsioonil ei olnud üldse volitusi memorandumi esitamiseks. C. R. Jakobson oli aga võidukas, sest audients Aleksander III-le osutus meie tolleaegseks „välispoliitiliseks“ suursündmuseks. Ajaloolise memorandumi nõudmised kohtuküsimuses kõlavad järgmiselt:

„VIII. Õiguse mõistmise ja politsei kohtudest.

Kohtu ametnikkude seadmine on muidu Riigiwalitsuse õigus, aga meie Balti maal on see õigus wanast mõisnikkude kätte langenud ja tänini jäänud. Linnad maha arwatud, annab seesama õigus mõisnikkudele täit woli ja wõimust üle kõige maa, nõnda et ühtegi ülemal nimetatud wiga ei wõi parandada, kunni mitte Riigiwalitsus seda oma päris õigust jälle oma kätte tagasi ei wõta.

Seepärast on soowida, et oodatawa uue õiguse mõistmise kohtute-seadusega ühtlasi ka politsei kohtud üleüldise Riigi seadmise järele muudetud saaksiwad.

XI. Kohtu keelest.

Eestlased elawad kahes kubermangus, Eesti ja Põhja-Liivimaal, mille kohtudes mitu keelt pruugitakse: Wene-, Saksa-, Eesti- ja Läti keelt ja pääle selle weel wanast pruu-

¹⁸ EKLA — prof. John. Köleri kirjakogus — memorandumi eesti- ja venekeelne tekst.

¹⁹ Ei pea paika A. Grenzsteini väide — vt. „Pankrott tulemas“, 1910, lk. 15 —, nagu oleks tema teene, et delegatsioon esines Peterburis a. 1881.

gitawaks jäänud Saksakohtu keelt, poolest Ladina sõnadesega segatud, mis Saksad isegi ei mõista, kes õiguse seadusi ei ole õppinud. Sellest võib arvata, kui raske Eestlastele on kohut käia, liiategi Liivimaa Eestlastele, kui ta Riiga, oma kubermangu pealinna peab minema, kus keegi tema sõna ei mõista. Sest alam rahvas sääl on Lätlased ja muidu räägitakse Wene ja Saksa keelt.

Õiguse pärast peaks kohtu keel rahwa keel olema. Sest maal oskavad Saksad kõik Eesti keelt, aga maarahvas oskab arwa Saksa keelt. Et aga tulewal ajal kohtu ametnikkusi oleks, kes Eesti keelt täieste mõistawad, oleks soovitada, et iga õiguse teaduse õppija, kes Tartu suurekoolist läbi on käinud, ka Eesti keele poolest läbi saaks katsutud, kui ta enesele Eesti ehk Liivimaal kohtu ametit nõuab.

Wiimaks peame kahetsema, et wanad poliitika seadeldused Sakslaste heaks Balti kubermangudes, kus maal kaks pärisrahwast, Eestlased ja Lätlased elawad, ei ole seda maad mitte rahwaste järele kahte kubermangu jaotanud, missugusel lool Eestimaal peale Riigi keele weel üksainus ametlik ehk kohtu keel, see on Eesti keel oleks.“

Eeltoodud memorandumi sisuliseks tuumaks on kohaliku rüütelkonna eesõiguste kaotamine ja tühistamine. Siin rõhutatakse riigivõimu põhilisi õigusi kohtukorralduse küsimuses ja viidatakse vajadusele piirata rüütelkonna privileege. Päris põhjendatult väidetakse, et õigusemõistmine senise korra järgi annab „mõisnikkudele täit woli ja wõimust üle maa“. Ja kuigi meie puudutame käesolevas käsitluses üksiknähtust, nagu seda on kohtureform a. 1889, siis olgu siinkohal tähendatud, et 19. juunil 1881 esitatud memorandum oli õieti summaarne kokkuvõtte mitte üksnes kuuekümnendate aastate, vaid kogu ajajärgu rahvuslikest nõudmistest ja petitsioonidest. See memorandum leidis elawat toetust ja vastukaja meie tollaegselt tõusvalt avalikkuselt.

Eelnimetatud „välispoliitilise akti“ otseseks tagajärjeks oli Liivimaa revisjon 'senaator Manasseini poolt. Selleks revisjoniks tehti eestlaste poolt hoolega vajalisi ettevalmistusi, nagu nähtub Jaan Ermase omaaegsest kirjast dr. M. Veskele²⁰, mis kannab anonüümset allkirja: „Nomina odiosa

---

²⁰ EKLA — omaaegse Peterburi advokaadi Jaan Ermase kiri dr. M. Veskele.

sunt temporis periculis“. Jaan Ermas kirjutab dr. M. Veskele: „Nüüd tuleb kõik energia kokku võtta, et senaator Manassein mitte nii tagajärjeta provintsist tagasi ei tule, kui Mäsojeedov. Sellepärast kogu nüüd rendi, ostu ja orjuste kontrahid ja saada need Martinsoni juurde.“ Kui C. R. Jakobson varises ootamatult 7. märtsil a. 1882, siis lasus ta mõttejärglasena dr. M. Veske õlgadel kohustus koostada petitsioone ja anda juhiseid laiadele hulkadele petitsioonide esitamiseks revideerivale senaatorile. Selleaegsete petitsioonide üldkavaliseks aluseks jäi 19. juunil 1881 esitatud memorandum, millele lisandusid kohapealsed erinõudmised.

Senaator Manasseini Liivi- ja Kuramaa revisjon (1882—1883) võeti meie tollaegses avalikkuses vastu nähtava heatahtlikkusega. See oli aeg, kus senaator Manasseinile voolas tuhandeid eestlaste petitsioone. Erilist valgustust neis petitsioonides leidsid sotsiaal- ja agraarolud, aga puutumata ei jäänud ka kohtukorraldust käsitlevad küsimused. Selleks andis erilist hoogu asjaolu, et kohtureform pidi Läänemere maades teostatama, nagu nägime, juba 1881. a. esimesel poolel. Et see tähtaeg oli mööda lastud, siis oli nüüd Manasseini revisjoni puhul soodus juhuse järjekorraliseks päevakorrale võtmiseks. Et senaator Manasseinile esitatud petitsioonid oma sisult on üsna lähedased kuuekümnendatel aastatel esitatud petitsioonidele, see selgub juba pealiskaudsemastki võrdlusest. Aga muidugi on neis petitsioones märgata ka 19. juunil 1881 esitatud memorandumi mõjusid. Seda tõendab näitlikult „Werro maakonna Räppina kihelkonna Werriora (Paulenhof) walla talupoegade kiigealandlikum palwe“, kus kohtute küsimuses nõutakse²¹:

„VII. Kohtust.

Kui meie omis asjus sunnitud oleme kihelkonna ehk maa-kohtu ees kaibust tõstma, siis ei lase kohtu herrad meid sagedast mitte oma asja põhjani äraseletada, waid haka-wad meid söimama, ähwardawad wangi panna j. n. e.; ise-äraldi osaw on selles asjas Tartu V-da kihelkonna kohtu herra P. von Haller.

Sellepärast palume alandlikult, et meie nüüdsed kohtu-herrad kästud saaks meie alama sugu rahwaga leplikumalt, nink mitte niida karedast ümber käima.“

---

²¹ Jaan Pintmanni kirjakogu Tartus.

Petitsioonis palutakse ka ihunuhtluse kaotamist. „Ihu nuhtlus ei paranda inimest vaid teeb ta sagedast jõledaks, kõlvetuks nink äritab kättemaksmise wihale. Sellepärast palume ta suutumaks kautada.“

Senaator Manasseini ankeetlehtedest valdade omavalit-
sustele nähtub, et ta tundis elavat huvi eriti agraarolude,
talupoja ja mõisniku vahekorra, teorendi ja talumaa välja-
ostu üldtingimuste vastu. See tõi meelekidest balti-saksa
võimukandjaile ja tekitas elevust meie avalikkuses. Neis
välistes tingimustes langes Andres Dido vangistamine ja maalt
väljasaatmine kokku Manasseini revisjoniga, kusjuures And-
res Dido juures leiti petitsioone senaator Manasseinile²².
Samasuguseid petitsioone leiti ka ärkamisaegse poliitiku Jaan
Pintmanni juurest, kes samuti saadeti maalt välja²³. Kuigi
Manasseini revisjoni materjalid läkitati Peterburisse ja meil
on kasutada ainult vähesed toleaeagsed petitsioonid, siis pais-
tab eriti välja senaator Manasseini omaaegse tõlgi Joh. Tamme
kirjakogus leiduv Kanepi kihelkonna valdade ühine petit-
sioon. Selles leidub 25 üksikasjalist ja viimisteldud palve-
punkti. Ka kohaliku kohtu korraldamise küsimustest ei ole
siin vaikides mööda mindud. Nii leidub selles petitsioonis
tervelt viis peatükki, mis on pühendatud kohalikule kohtule.
Märgitakse muu hulgas ära, kuidas Tartu V. kihelkonna
kohtunik v. Haller on lasknud karistada 3. nov. 1880 Tam-
mistu vallavanemat ainult sellepärast, et viimane oli julgenud
paluda luba selleks, et eesti keel võetaks ametlikuks tarvita-
miseks. Politseikohtu puhul nõutakse, et asjaarutamine toi-
muks siingi avalikult. Kohtute reformi alal nõutakse Kanepi
kihelkonna valdade ühises palvekirjas (tagasitõlge vene kee-
lest) järgmist²⁴:

„XV. Tsiviilkohtute ümberkorraldamisest.

Kuna tavaliselt on kohtunikkude määramine Valitsuse
ülesandeks, on see õigus Läänemeremail igivanadest aegadest
üle läinud mõisnikkude kätte ja jäänudki neile. See õigus

---

²² ERKA — Acta des Wendenschen Ordnungsgerichts, a. 1882, Andres
Dido poliitilises süüdistuses, kus ametlikuks vangistamise põhjuseks olid
teised asjaolud, kui palvekirja koostamine sen. Manasseinile.

²³ ERKA — Liivi kubermangu prokuröri akt a. 1883 — Jaan Pint-
manni poliitilises süüdistuses.

²⁴ Joh. Tamme kirjakogus (Tartus) leiduv Kanepi kih. valdade ühine
palvekiri senaator Manasseinile a. 1882.

annab mõisnikule võimu üle kogu maa, välja arvatud linnad, nii et kohtute puudusi ja kulusid, mida kannavad kohtute poole pöördujad, ei saa ära lahendada teisiti, kui Kõrgem Valitsus ei võta enesele tagasi seda eriliselt temale kuuluvat õigust. Kuigi rahvas peab üleval kohtud, ei ole temal väiksemaidki õigusi kohtunikude valimisel. Kuigi rahva poolt istuvad kaks liiget kihelkonna- ja maakonnakohtutes, ei pööra kohtunik väiksematki tähelepanu nende nõudmistele ja arvamustele, talitades nii, kuidas ainult talle meeldib. Peale selle ei tea need talupoegadest kohtuliikmed midagi, mis sünnib kohtus, sest et protokollid kirjutatakse saksa-ladina keeles. Sellepärast võib kohtunik protokollis sisse kanda, mida ta iganes soovib. Mitmed kohtuskäijad, kes ei tunne kohtuniku keelt, kohtuakte ega protokolle, kaotavad õige asja ja nad on valmis pärast raskeid kohtumakse, mis mõnele täitsa üle jõu on, kannatama kahju selle asemel, et otsida õigust nüüdselt kohtutelt. Pealegi kasutavad kohtunikud sageli endisi teoorjuse-aegseid õigusi nii sõnades kui ka tegudes; nad talitavad mõnikord teadlikult ebaõiglaselt, sest nad ei kardavad karistust; kohtuis, mis on kõrgemad kui kohalikud kohtud, leiab kahjukannataja loomulikult oma õiguse, kuid alluvad kohtunikud ei kannata ealgi trahvi juhtudel, kui nad on teadlikult üle astunud seadustest, ja õigusemõistmise kulud langevad ainult õiguseotsija peale. Kõrgematesse kohtutesse meie talupojad ei ole võimelised peaaegu kunagi pöörduma, sest nad on väsitatud venitamise ja kohalikkudes kohtutes.

Näiteks olgu toodud meie V. Tartu kihelkonnakohtunik P. von Haller, kes on mõnikord äärmiselt jäme ja ülekohtune. Ta vannub ja häbistab kohtuskäijaid kohtu ees nii, nagu seda ei teeks ka harimatuim inimene. Kaks aastat tagasi laskis eelnimetatud kohtunik anda ihunuhtlust Kooraste valla liikmele Johan L-le kohtusaalis, aga kõrgem kohus, jättes üle kuulamata kahjusaja tunnistajad, mõistis kohtuniku õigeks, toetudes tema enese vabandusele. Sääraseid näiteid eelnimetatud kohtuniku tegevusest võiks tuua palju, peaaegu igast vallast.

Peale ülalnimetatud puuduste on oluline veel see, et talupojad neis madalamates kohtutes ei saa võtta enesele advokaati oma asjade ajamiseks. Talupojad ei ole küllalt haritud, et selgelt ette kujutada oma kohtuasja; mõned kardavad liiati härrade ees, et vaevalt oskavad vastata küsimus-

tele, teiselt poolt esitavad kohtunikud küsimusi sääraustes väljendustes, et kohtuskäijad ei mõistagi anda õiget vastust; sealjuures kannab kohtunik protokolliga aga kõik antud vastused ja kohtuasi on kaotatud jäädavalt, sest kõrgemad kohtud otsustavad aktide alusel, mis on koostatud alluvates kohtutes. Kuigi mõisnik on ise haritud, võib ta siiski võtta enesele advokaati; sellepärast oleks igal juhul õiglane, kui talupoegadelegi lubatakse võtta enesele advokaati.

Sellepärast meie palume: 1. et nüüdsete kohtute asemele Valitsuse määrusega võimalikult rutuliselt sisse seataks rahu-kohtud ja sellisel kujul, nagu nad kehtivad Venemaal; ja et kavatsev kihelkonna aukohtunikkude sissetoomine jääks hoopis teostamata; 2. et talupojaseisusse kuuluvatel oleks lubatud võtta enestele advokaati.“

Eeltoodud petitsioon kõneleb selget keelt ja kommenteerimised on ülearused. Ühendavad momendid Veriora valla talupoegade ja Kanepi kihelkonna valdade ühises petitsioonis on seletatavad asjaoluga, et nad on koostatud dr. M. Veske juhtnõõride järgi, mida tõendab ka Manasseini omaaegne tõlk Joh. Tamm. Tema arvates on eestlaste tolleaegsed petitsioonid olnud üldse enam viimisteldud, kui lätlaste omad. Tohtu arv petitsioone, mis esitati senaator Manasseinile, kinnitas näitlikult, et kogu meie tolleaegne rahvuslik avalikkus oli teadlikus vastuolus kohaliku võimukorraldusega. Kohtureform viidi läbi alles 9. juulil 1889, s. o. pärast seda, kui senaator Manassein määrati kohtuministriks Venemaal. Kohtureformiga puhastati kohtukorraldus feodaalkorra iganenud pärandeist. Reformitud kohus tähistas uut ajajärku meie kohtukorralduses.

4. 1889. a. 9. juuli kohtureform ja kehtiv kohtukorraldus.

Uuendatud kohtukorralduse oluliseks tunnuseks oli see, et kohalik maaomavalitsuslik administratsioon oli nüüdsest peale eraldatud iseseisvalt töötavast kohtust. Reformitud kohus töötas kohtuministeeriumi ja senati vahendite järelevalve all. Administratiiv- ja kohtuvõimu eraldamine on vankumatuks aluseks kohtute erapooletusele ja kohtunikkude iseseisvusele. Reformitud kohus on võrdne, tegemata vahet seisuste vahel, lahendades võrdselt kõikide kodanikkude tülisid. Võrdsuse põhimõtte kohtulikus alluvuses ongi reformitud kohtu kandvamaid põhijooni, mis vastab kahel viimasel sajandil Euroopas võidule pääsenud demokraatlikele põhi-

lausetele. Just prantsuse juriidiline ja õigusfilosoofiline mõte on kõige enam mõjutanud ajaloolist kohtureformi ja peamiselt just siit ongi võetud administratiiv- ja kohtuvõimu jaotuse ja võrdsuse printsiip kohtulikus alluvuses.

Uue kohtukorralduse järgi toimub asjaarutamine nii rahukohtus kui ka üldkohtutes võistluse alusel üheõiguslike kohtupoolte osavõtmisel. Nii tsiviil- kui ka kriminaalasju arutatakse sisuliselt ainult kahes kohtuastmes. Protsess on avalik, mis kindlustab õigusemõistmise erapooletuse. Kohtul on vaba hinnang asjaosaliste kohtupoolte ettepanud tõenduste jõu ja tähenduse üle, mis on oluline materiaalse tõe kindlakstegemisel ja leidmisel. Kohtunikku võib ametist tagandada ainult kohtuotsuse põhjal, millega on kindlustatud kohtuniku sõltumatus, mis on erapooletu kohtu olulisemaid tunnuseid.

Vastavalt uutele õigusteoreetilistele lähtekohtadele, millele tugines kohtureform, muudeti ka senised kohtuasutised kõige radikaalsemal määral. Politseikohtud, kus oli teostamata isegi algeline protsessi avalikkuse põhimõte, olid kaotatud juba politsei reformiga 9. juulist 1888. Eelreformiaegsed üldkohtud leidsid samuti ajalise lõpu. Nende asemele rajati rahukohtud esimese astmena ja rahukogu teise astmena. Rahukogule kui esimese astme kohtule vastas teise astmena kohtupalat Peterburis. Kassatsioonikohtuks oli senat.

Vallakohtud jäid püsima, moodustades seisuslikule põhimõttele rajatud kohtuna teatava erandi a. 1889 kohtureformi üldises süsteemis. Seda on põhjendatud kui kohtumõistmise otstarbekohasuse lahendamist, et anda maaelanikele kohus, mis oleks „lähedane ja odav“²⁵. Vallakohtute õigusemõistmise kord ja tema ringkonnad muudeti põhiliselt. Valitavad vallakohtunikud kinnitati ametisse rahukogu poolt. Kihelkonnakohus kaotati. Vallakohtule esimese astmena vastas ülemtalurahvakohus teise astmena. Kassatsioonikohtuks oli siin rahukogu. Kaotatud kihelkonna- ja maakonnakohtute ülesannete täitmiseks loodi uued asutised, nagu talurahvaasjade komissarid.

1889. a. 9. juuli seadusega korraldati notariaat. Ühtlasi korraldati ka advokatuur. See korraldus on rajatud sama-

---

²⁵ A. Gassmann ja A. Nolcken, *Položenija ...i pravila...*, St. Peterburg 1890, lk. 424.

dele põhilauseatele, kui advokatuurikorraldus Venemaalgi. Läänemeremaades läbiviidud kohtureform ei toonud vannutatud meeste kohut ja see õigusemõistmise eriliik ei ole Läänemeremaal üldse kehtinud.

1889. a. 9. juuli kohtureform on esimesi seaduslikke akte, mis leidis aset meie tõusva rahvusliku mõtteliikumise pealetungival surveel. See asjaolu on seda enam märkimisväärne, et Venemaalgi ei reformitud kohtuid korraga üle kogu riigi. Nii pandi Venemaa laialisemal maa-alal — Siberis — kohtureform kehtima alles a. 1899, s. o. 10 aastat pärast kohtute reformimist Läänemeremaal. Et eelreformiaegne kohus oli pealegi kindlustatud ajaloolise Uusikaupunki rahulepinguga, siis võis kohtureform Läänemeremaal aset leida suurel määral tänu meie tõusva rahvusliku liikumise radikaalse voolu kõigiti õigustatud nõudmistele.

Enesestmõistetavalt ei olnud kohtureform ainult loosungiks meie toleaeegsele rahvuslikule liikumisele, see oli ühtlasi ka eluliseks vajaduseks õigusemõistmise alal. Kuid teiselt poolt peab tunnustama, et üksiknähtusena võetult meie toleaeegses avalikkuses, kus talupoja õiguslik seisund oli puudulikult reglementeeritud materiaalõiguslikult, ei saanud ja ei võinudki eestlusel olla erilist kasu reformitud kohtust. Nii oli prof. Joh. Köleril põhjust tsiteerida Kuramaa omaaegset rahukogu esimeest A. Bašmakov'i²⁶: „Ma nägin, et rea aastate jooksul minu käte läbi toimus ülekohus, kuna meie otsustasime kohtuniku üldkohuse järgi seaduste kohaselt, kuigi meile oli selge, et parandatud on üksi protsessuaalne seadus, mis kõlbab, aga parandamata on materiaalne seadus, agraarseadus, mis ei kõlba.“

Aga samas edasi ütleb prof. Joh. Köler, kes oli nii kuuekümne aastal kui ka kaheksakümne aastal eestlaste delegatsioonide juhiks ja nende petitsioonide koostajaks ja tõlkijaks: „Kui mul oli juhus avaldada Manasseinile kahetsust selles, et kohtureform Baltimail oli sisse seatud enne agraarreformi, siis vastas ta minule: mina täitsin oma kohuse; tehku teised ministrid minu eeskuju järgi²⁷.“ Prof. Joh. Köler oli omaaegne kohtureformi tulisemaid pooldajaid, kuigi ta

---

²⁶ EKLA — prof. Joh. Köleri kirjakogu.

²⁷ *Ibid.*

käsitajades leidub ka kõige teravamaid arvustusi a. 1889 aset leidnud kohtureformi üle. Ta ütleb samas: „... Kohus aga töötab nagu normaalaegades, aga mitte üleminekuajades, kus toimub talupoegade ja mõisnikkude vahel maa väljaostu operatsioon, kus fiktiivne yaba kokkulepe on ainult selleks, et talupoja maa võiks Vene kohtu abiga tagasi minna mõisniku kätte, sest talupoeg ei jaksu täita oma ülemääraseid kohustusi²⁸.“ Muidugi on täieline õigus prof. Joh. Köleril küsimuses, et kohtukorralduse reformimisega ei muutunud veel õigusemõistmise sisuline tuum. Kohtureform üksiknähtusena Läänemeremaade tolleaegses avalikkuses ei võinud loomulikult heaks teha Läänemeremaade õiguslikke ja sotsiaalseidki puudusi ja kohtureformilt ei ole põhjust seda ka nõuda. 1889. a. kohtureform ei olnud suuteline parandama antud välistes tingimustes Läänemeremaade talupoja õigluseta olukorda. Kohtureform tähistas üleminekut feodaalsest kohtukorraldusest reformitud kohtukorraldusele, mis oli rajatud Lääne-Euroopa, eriti prantsuse juriidilise mõtte valgustatud põhilausele. Selle reformi otsese pärandina kehtib veel tänapäevalgi meie kohtutes Tsiviilkohtupidamise seadus.

1889. a. kohtureform oli kahtlemata Läänemeremaade suuremaid reforme möödunud sajandil. Ta seisab kõrvuti valla kogukondliku omavalitsuse seadusega a. 1864. Ajaloolise kohtureformi mõjustused on kehtivad meie kohtutes veel tänapäevalgi. See tõendab veel kord, et viiskümmend aastat tagasi aset leidnud Läänemeremaade kohtureform oli eluliselt põhjendatud ja õigusteoreetiliselt vaatekohalt õieti üles ehitatud.

Kohtute reformi teostamise järel tõusevad hiljemini uuesti üles uuendusnõudmised kohtus tarvitatava keele küsimuses. Olukord, kus kohtureformiga saksa keel asendati vene keelega, ei rahuldanud eestlast kõige väiksemalgi määral. Nii nõutakse 1905-ndail aastail, et ametlikuks keeleks Läänemeremaades oleks rahvuslik keel, et kohtunikud valitaks rahva poolt. Sisuliselt nõuti surmanuhtluse kaotamist. Alles 1917. a. revolutsiooni järel, kus teostus kuuekümnendate aastate põhinõue Eesti rahvusliku kubermangu rajamises, võidi seada ka keeleuuenduse küsimus reaalsele alusele. Nii võttis 11. augustil 1917 Eesti Ajutine Maapäev vastu Uuendatud

---

²⁸ *Ibid.*

rahukohtute eelnõu²⁹, kus määrati kindlaks, et Eesti rahvusliku kubermangu maa-alalistes piirides toimub kirjalik ja suuline kohtutoimetus eesti keeles. See seaduseelnõu vajab aga veel kinnitamist Vene keskvalitsuse poolt. Selleks valiti vastav komisjon Jüri Vilmsiga eesotsas. Revolutsioonikeerises jäi eestikeelne kohus ometi teostamata. Saksa okupatsiooni tulekul lahastati kodumaa järjekorraliselt Lõuna-Eestiks ja Põhja-Eestiks. Seati sisse ajutised saksakeelsed kohtud. Neis oludes võis eesti keel kohtus kehtivusele pääseda alles pärast Saksa okupatsiooni varisemist 1918. a. novembris. Muutunud oludes rajati a. 1918 uued kohtuasutised. Seadusega Ajutiste kohtute sisseseadmise üle kaotatakse valla- ja ülemtalurahvakohtud. Rahukohtute tegevus laiendatakse üle kogu maa. Asutatakse Kohtupalat ja Riigikohus. Tänapäevase kohtu valusamaks küsimuseks on eestikeelsele kohtule eestikeelsete seaduste muretsemine.

1889. a. kohtureform tähendas ajaloolise Uusikaupunki rahupakti olulist lammutamist. See reform viidi läbi, nagu nägime, raske siseheitluse järel ja oma põhialustes on see jäänud püsima tänini. Nii nagu Läänemeremaades on jäänud püsima ja sadestunud eraõiguses rooma õiguse normid, nii on Läänemeremaades konservatiivselt hoidunud ka 1889. a. kohtukorraldus. Neis oludes moodustavad Läänemeremaad huvitava, omaette seisva õigusajaloolise saare, kus on säilitatud mitmesugused rislevad õiguslikud mõjud. See asjaolu asetab Läänemeremaad õigusajalooliselt vaatekohalt erilisse dispositsiooni.

1889. a. kohtureformi kultuuriajalooline tähendus seisib selles, et ta võimaldas eestlastest õigusteadlaste kaadri loomist, kes võisid tööd leida kodumaal. Selle õigusteadlaste kaadri ülesandeks oli rakendada tööle vabariigi esimestel päevadel riiklikud ja omavalitsuse asutised, organiseerida parlament ja kohus.

Rahvuspoliitiliselt vaatekohalt tähendas 1889. a. kohtureform suurt sammu edasi eestluse vabanemisel rüütelkonna mõjuvõimu alt. Siit järgneb täiendavalt tõsiasi, kuidas oli õigustatud see pingeline ühiskondlik võitlus, mis käis mitmeid aastakümneid Läänemeremaade kohtureformi teostamise puhul. See õigustab täiel määral vendade Petersonide

---

²⁹ Maanõukogu protokoll 1917, nr. 30.

juhitud ühiskondlikku võitlust kuuekümnendatel aastatel, see näitab C. R. Jakobsoni ja dr. M. Veske õieti valitud seisukohtadele meie tolleaegses rahvuslikus liikumises. Ajalugu ei ole ühelegi rahvale — ja eesti rahvas ei ole erand — midagi kätte andnud kingina ja prof. Iheringil oli õigus väita, et rahvaste õiguslik olukordki on ainult ühiskondlikkude vahekordade ja võitluste tuum ja vili. Ja seda oli ka kohtureform a. 1889.

Arutlused.

Vekslinõuete aegumine ja aegumistähtaegade katkestamine.

A. Hellat.

Vaatamata sellele, et meil kehtib uus Veksliseadus, ei ole vekslinõuete aegumise küsimus, mis vana Veksliseaduse kehtimisel tekitas mõningaid probleeme, oma aktuaalsust veel kaotanud, sest esiteks kulub tükk aega, kui vekslid, mis on käibesse lastud endise Veksliseaduse põhjal, sealt kaovad, s. t. ka kohtuliku lahendamise esemeks enam olla ei või. Peab siis mõõnma, et kohtul veel selle küsimusega vana seaduse sätete kohaselt tegemist teha tuleb. Teiseks on uus Veksliseadus vekslinõuete aegumise ja selle katkestamise küsimuses põhimõtteliselt hoopis uuele seisukohale asunud, mis samuti märkimisväärne on.

Meie endine Veksliseadus põhineb Vene Veksliseadusel 1902. a. või õigemini öeldult on selle seaduse sõnaline tõlge. Seepärast, kui mõnda küsimust käsitleda meie endisest Veksliseadusest, siis tuleb seda teha vaatekohalt, et see on õieti sama küsimuse käsitlemine kehtinud Vene Veksliseadusest. See seisukoht kehtib ka vekslinõuete aegumise kohta.

Ajakirjas „Pravo“ väidab A. Bugajevski¹, et veksliseaduses mainitud vekslitähtajad ei olegi aegumistähtajad, vaid preklusiivtähtajad, s. o. sellised tähtajad, mis võimaldavad õiguste teostamist teatava seaduses kindlaksmääratud aja vältel, ja kui seda ei tehta, siis lakkab olemast vastav õigus

---

¹ A. Bugajevski, Vekselnaja davnost ili prekljuzija i. Pravo 1913, nr. 4, lk. 194 jj.

üldse. Sellised preklusiiv- või õigusi sulgevad tähtajad on apellatsioon- ja kassatsioonitähajad ja protsessuaalsed tähtajad üldse, millistest jutt on TKS § 816—838 normides. Kuid ka materiaalõiguslikke vahekordi võivad preklusiiv-tähajad reguleerida, näiteks kindlustuslepingu tähtaeg. Vekslitähajad, mis on loendatud endises Veksliseaduses § 72—74, on A. Bugajevski arvates sellise iseloomuga. Peab tähendama, et A. Bugajevski arvamus on väga põhjendatud, ja mitte ainult seepärast, et ta oma seisukoha põhjendamiseks võib tugineda seadusmotiividele 1884. a. veksliseaduse kava juurde, kus öeldakse *expressis verbis*, et tähtaegade kohta nõude esitamiseks vekslitähajad ei ole kohaldatav aegumise mõiste ja nemad ei või alluda aegumise normidele, vaid nad on niisugused tähtajad, mille möödumisega lõpeb õigus ise, või et veksliseaduses ise õiguste aegumisest vekslitähajad ühegi sõnagagi mainitud ei ole, vaid et tõepoolest tähtaegadele, mida mainib VS § 72—74, sobib preklusiivtähtaegade iseloom. Preklusiivtähtaegu iseloomustab omadus, et nad ei peatu ega katkestu, mis on omane aegumistähajadele. Kuigi endise Veksliseaduse § 75 sätib, et § 72—74 märgitud tähtaegade kulgemine katkeb nõude esitamisel vekslitähajad järgi kohtule või konkursi korras, siis tuleb arvesse võtta, et sel juhtumil langeb tähtaja katkestamine kokku õiguste teostamisega. Vekslitähajad ei ole enam olemas, seda asendab täiteleht.

Kuid A. Bugajevski põhjendatud ja järjekindel seisukoht ei leidnud Venes üldist ja üksmeelset pooldamist².

Neil arvamuste lahkuminekul oli siiski ehk rohkem akadeemiline tähtsus ja küsimus, kas vekslitähajad on aegumis- või preklusiivtähajad, ei tekitanud tõsiseid konflikte vekslite kasutamisel. Kui aga 1912. a. 15. juuni seadusega pandi kehtima sundtäitekord, muutus olukord põhjalikult ja just meil, sest 1912. a. 15. juuni seadus pandi meil kehtima seadusega 26. juunist 1913. a. ja TKS täiendati normidega 1807³, mille järgi vekslitähajad esitamise kompetentsele kohtule katkestab aegumise (VS ei tunne sellist sõnagi) ja järgneb viide BES § 3629 jj. Kui enne 1912. a. 15. juuni seadust oli vaieldav küsimus, kas vekslitähajad on aegumis- või preklusiivtähajad, siis omandasid vekslitähajad selle seaduse kehti-

² Näiteks leiab Kaminka, et vekslitähajad on aegumistähajad. Vt. A. K a m i n k a, Ustav o vekseljah. Kaunas, 1928, lk. 173 jj.

misega kahtlemata aegumistähtaegade iseloomu, ja meie oleme õigustatud kõnelema vekslitõiguste aegumisest ja selle katkestamisest.

Aines, mida meie käsitleme, tuleb meil püstitada ja lahendada järgmised küsimused. Mida me mõistame vekslitõuete aegumise all? Missuguse aktsiooniga võib katkestada vekslitõude aegumist? Kelle vastu ja kelle kasuks võib katkestamine toimuda? Kui pikk oleks katkestatud aegumise korral uue tähtaja kulg? Veksliseaduses, iseäranis praegu kehtivas, on palju tähtaegu, kuid meid huvitavad aegumistähtajad, s. o. sellised tähtajad, mille vältel nõudeõigusi vekslitõuete järgi võib tarbe korral teostada hagi näol. Õeldakse, et õigused ei aegu, aegub õigus haviga neid kehtima panna. Et aga nõudeõigus selle teostamise mittevõimaluse puhul oma väärtuse kaotab, siis võib ju öelda, et hagiõiguse aegumisega langeb ära õigus ise, nii et tegelikult nõudeõigus võrdub hagiõigusega.

Kuid see ei ole juriidiliselt päris täpne, ja nagu me teoreetiliselt võime vahet teha hagiõiguse ja nõudeõiguse vahel, nii võime teoreetiliselt eraldada hagi- ja nõudeõiguse aegumist. Vahe hagiõiguse ja nõudeõiguse vahel on ilmne asjaõiguste puhul. Aegumise põhjal võib minetada hagiõigust mõne eseme peale. Satub aga see ese mingil teel meie valdusse, siis kasutame jällegi õigust selle eseme peale.

Konstateerime kõigepealt, missugused on need tähtajad, millised aeguvad ja milliseid võib katkestada. Need oleksid vana VS järgi vekslitõuete õigus esitada kohtulikku nõuet vekslitõuete järgi vekslitõuete vastu viie aasta jooksul, arvates vekslitõuete maksetähtpäevast, ja vekslitõuete pealekirjutajate ning käendajate vastu ühe aasta jooksul, arvates protestimise päevast vekslitõuete mittemaksmise pärast, ja pealekirjutajate õigus eelmiste pealekirjutajate vastu esineda kohtuliku nõudega kuue kuu jooksul, arvates päevast, millal ta maksis vekslitõuete.

Uue Veksliseaduse järgi kuuluvad aegumisele nõuded aktseptandi vastu kolmeaastase tähtaja möödumisega, arvates maksetähtpäevast, vekslitõuete nõuded indossantide ja trassandi vastu üheaastase tähtaja möödumisega, arvates protestiakti koostamise päevast, ja indossantide nõuded üksteise ja trassandi vastu aeguvad kuue kuu jooksul, arvates päevast, mil indossant lunastas vekslitõuete, või päevast, mil tema

vastu tõsteti hagi. Need on tähtajad, mis aeguda võivad. Tähendab, kui vekslipidaja ei esine nõudega veksliaandja vastu kolme aasta jooksul, arvates maksutähtpäevast, siis on veksliaandja kohustusest vaba; või kui pealekirjutaja ei tõsta nõuet eelmise või eelmiste pealekirjutajate vastu, või indossandid üksteise ja trassandi vastu kuuekuise tähtaja jooksul, arvates päevast, mil nad lunastasid vekslit või mil nende vastu tõsteti hagi, siis on eelmised pealekirjutajad ja indossandid ja trassant maksmisest pääsenud.

Kuid seda loomulikku seaduses ettenähtud õiguste aegumist võib teatavate toimingutega katkestada. Niisugused aktsioonid on vana VS järgi nõude esitamine vekslit järgi kohtu või konkursi korras (VS § 75). TKS § 1807^s põhjal võrdub palve esitamine kompetentsele kohtule täitepealkirja tegemiseks aktile nõude esitamisega kohtule, s. t. aegumine katkeb sel juhtumil. Uue Veksliseaduse järgi lisanduvad neile juhtumitele veel mõned teised. Uue Veksliseaduse § 71 põhjal katkeb aegumine v a s t a v a i s seaduses ettenähtud juhtudel; s. o. meil tuleb otsida nõude või õiguste aegumise katkestamise juhtumeid kehtiva BES sätetes, ja kui hakkab kehtima uus tsiviilseadustik, siis selles. Selline kord ei ole iseenesest uudne, sest ka Saksa veksliseaduses hävitati § 80, mis korraldas aegumise katkestamist, ja kuigi esialgu kavatseti seda normi asendada mõne uue muudetud paragraafiga, jäi see ometi tegemata, ja aegumise katkestamiseks vekslitõiguste kohta on määravad BGB reeglid, sest leiti, et ei olevat põhjust korraldada aegumise katkestamist vekslitõuete suhtes teistel põhimõtetel, kui need kehtivad tsiviilõiguses. Seega oleme uue Veksliseadusega ka meie lükatud BES normide juurde § 3629—3634, mis normid käsitlevad aegumise katkestamist. Need normid hõlmavad juhtumeid, mis on ette nähtud vana VS § 75, s. o. nõude esitamist kohtu või konkursi korras (konkurss on kohtu alam aste), kuid lisanduvad ka uued juhtumid. Aegumise katkestamine ka vekslivõla suhtes peab võimalik olema võla meenamise (BES § 3633) või vekslivõla õigeksvõtmisega aegumise aja jooksul vekslivõlgniku poolt (BES § 3634). Õigeksvõtmine võib aga toimuda mitmel viisil nii latentset kui ka konkludentsete toimingute põhjal, nagu osalise võla tasumisega, protsentide tasumisega jne. Siin avanevad nüüd siis suured võimalused võla tunnustamist, õigeksvõtmist tõendada ja pealegi tunnustajate õeldis-

lega, mis omalt poolt provotseerib valetunnistuste andmist. Aegumise katkestamine on kehtiva seadusega niivõrra ker-
gendatud, iseäranis kui valetunnistusi arvesse võtta, mida
meie üldiselt madala moraali juures teha tuleb, et võib
väita, et aegumise hädaoht veksl järgi on vist üldse kõrval-
datud, vekslivõla aegumine on vist ikka katkestatud.

Vana veksliseaduse kehtivusel tekitas lahkarvamusi küsi-
mus, kelle kasuks katkestub aegumine nõude esitamisega
veksli järgi kohtu või konkursi korras või vekslit esitami-
sega täitepealkirja tegemiseks (TKS § 1807^b), kas ainult vekslit
pidaja kasuks või ka kõikide pealekirjutajate kasuks üksteise
suhtes. See viimane vaade oli kehtiv isegi kohtupraktises,
kuigi VS § 75 ja veel vähem teised juriidilised kaalutlused
selleks põhjust anda ei võinud. Selle seisukoha pooldajad
lähtusid arvatavasti humaansuse nõuetest, sest oli palju juh-
tumeid, kus vekslitpidaja laskis vekslit varustada täitepealkir-
jaga vekslitandja ja kõikide žirantide vastu, nõudis vekslit-
summa sisse mõnelt viimaselt žirantilt, kuid nii hilja (temal
ei olnud põhjust tõttamiseks, tema õiguse aegumine oli juba
katkestatud ja tema õigusi kindlustas uus kümneaastane aegu-
mise tähtaeg), et vekslivõla tasuja ei võinud enam regressi-
õigust kasutada teiste pealekirjutajate ja isegi vekslitandja
vastu. Kuid õilsad motiivid ei ühti iga kord juriidiliste motii-
videga ja neid viimaseid ei ole meie õieti humaansete motii-
vide esindajate poolt üldse kuulnudki. Meil ei jää antud
juhtumil nende kiiduväärt püüete puhul midagi muud öelda,
kui et „*dura lex, sed lex*“.

VS § 75 sätib, et § 72—74 märgitud tähtaegade kulg
katkeb ainult nõude esitamisel ja ainult selle isiku suh-
tes, kelle vastu on nõue esitatud. See sõna „ainult“ rää-
gib ju väga palju. Kui seaduses öeldakse, et aegumine kat-
keb ainult selle isiku suhtes, kelle vastu on esitatud nõue,
siis võivad kõne alla tulla suhted ja neist tuletuda juriidi-
line efekt ainult kahe poole vahel — nõude esitaja ja selle
vahel, kelle vastu on nõue esitatud. Teiste isikute õigustest
ja nende suhetest ei saa juttugi olla. Edasi, kui kahest isi-
kust üks — vekslitpidaja — on nõudja ja teine, kelle vastu
nõue on tõstetud, on kostja ja nõude esitamine katkestab
aegumise, siis ei ole vist väga raske küsimuse otsustamine,
kelle kasuks see toimub, nimelt nõudja kasuks, ja siis võib
aegumine katkeda ainult kostja vastu või kostja suhtes,

nagu seaduse tekst seda ütleb. Et kostja samal ajal ja nimelt nõudja toimingul põhjal, et tema, kostja, vastu nõue lõsteti, veel mingisuguseid õigusi omandaks temast eespool seisvate pealkirjutajate või veksliaandja vastu või suhtes, kui seaduse teksti sõna kasutada, seda seaduse tekstist välja lugeda ei saa. Kuid sellise seisukoha vastu räägivad veel teised kaalutlused, nimelt juriidilised kaalutlused ja seadusandluse motiivid.

Meie VS § 75 võrdub Vene 1902. a. Veksliseaduse § 76-ga ja see omakord põhineb Saksa Veksliseaduse § 80. Sakslased ei ole aga selle juures iial kahelnud, et aegumise katkestamine toimub ainult nõudja kasuks ja ainult kostja või kostjate vastu. Meil peaksid väga kõvad trumbid olema, kui meie tahame teisele seisukohale asuda, kui seda teevad seaduse autorid, kelle käest meie oleme seaduse laenanud ja pealegi sõna-sõnalt. Meie ei ole kuulnud selliseid veenvaid motiive.

Edasi tuleb arvesse võtta väga olulist asjaolu, nimelt, et igal vekslipidajal ja igal pealekirjutajal on täiesti iseseisvad õigused vekslile peale ja vekslile järgi, sõltumata eelmiste pidajate õigustest, mis põhimõtet väljendavad VS § 24, 28, 30 ja 33. Seega oleks selle viimase põhimõtte rikkumine seisukoht, mis tunnustaks, et õigused, mis omandab vekslipidaja nõude esitamiseks vekslile järgi või vekslile esitamiseks täitepealkirja tegemiseks kohtu korras, läheksid automaatselt üle teistele isikutele, kes ei vekslipidajaga ega üksteisega ei seisa mingis õigusjärgses vahekorras. Seega oleks täiesti absurdne selline juriidiline konstruktsioon, et kui nõudja nõude esitamiseks kindlustab oma õigusi — aegumise katkestamine on õiguste kindlustamine — kostjate vastu, et ta sellega kindlustaks kostjate õigusi üksteise vastu.

Eespooltoodud kaalutlused selles küsimuses on kehtivad ka uue Veksliseaduse kohta, mille § 71 redaktsioon küll erineb vana VS § 75 omast, aga siiski tõlgendust vajab küsimus, kelle kasuks siis katkestub aegumine.

Kui aegumine on katkestatud, siis algab uus aegumistähtaeg (BES § 3629). Ja nüüd seisame meid huvitavas küsimuses ehk kõige tähtsama probleemi ees, nimelt, milline oleks see uus aegumistähtaeg, kas niisama pikk kui endine aegumistähtaeg, mis teatava aktsiooniga katkestati, või juba kümneaastane igal puhul.

Esimese seisukoha poolt kõnelevad puhtpraktilised ja vekslilise iseloomule vastavad kaalutlused. Veksel on juba kord niisugune võlakohustus, mis igas suhtes kiiremat tempot nõuab. Veksel on loodud võla- resp. krediitvahendiks kaubandusmaailmas. Seepärast on veksel ühelt poolt valjulult formaalne võlakiri, et sellega temale rohkem kindlust anda, ja teiselt poolt on samuti loomulik, ärimaailma seisukohast lähtudes, et kohustused vekslilise järgi pikemaks ajaks lahtiseks ei jääks, sest mida pikemaks ajaks krediiti antakse, seda ebakindlamaks ta muutub. Aja jooksul võivad kõige kindlamad võlgnikud ja nende garantid ebakindlaks muutuda. Samuti vajab iga äri kindlat ülevaadet oma bilansi kohta igal ajal, mida saada takistavad kümnete aastate peale väljaantud võlakohustused, millede kohta puudub selgus, kas nad moodustavad aktiva või passiva. Vekslikrediit on ikka lühiajaline krediit ja kui vekslivõlga lühikesel ajal tasuda ei suudeta ja vekslivõlg tegelikult on muutunud pikaajaliseks võlaks, nagu meie rahaasutistes see tavaline nähtus on, siis vähemalt uuendatakse vekslid, mis omalt poolt ainult tõendab, et vekslivõlg peab olema lühiajaline. Vastavalt sellele on ka vekslivõla aegumise tähtajad lühemad, kui õiguste aegumised harilikkudes tsiviilvahekordades, ja üksikute vekslilise järgi kohustatud ja õigustatud isikute suhtes isegi väga lühikesed — aastast kuni kuue kuuni. Sellises väljakujunenud ja põhjendatult väljakujunenud olukorras tekitab aegumise tähtaegade katkestamine, kui sellest on tingitud uute pikemate aegumise tähtaegade kulg, täieliku revolutsiooni. Kuidas kujuneks olukord meie seaduste kohaselt? Kui vana VS § 75 jõul nõude esitamine vekslilise järgi kohtu või konkursi korras katkestas aegumise ja uus aegumistähtaeg oli kümneaastane, siis ei tekitanud see ka puhtjuriidiliselt vaatekohalt ärevust, sest nõudmise vekslilise järgi asendas kohtuotsus ja kohtuotsused aeguvad kümne aasta jooksul, kuigi viimase ajani ka selles küsimuses kindlat seisukohta ei olnud välja kujunenud. Peale selle nõude esitamine kohtu korras ei jätnud pealekirjutajaid teadmatusse, et nende käest vekslilise järgi kohtu teel nõutakse, sest kohtuotsus ei teostunud ilma nende väljakutseta. Kui aga nõude esitamise kohtu korras asendas vekslilise esitamine kompetentsele kohtule sundtäitepealkirja tegemiseks, siis ei tahetud heal meelel sellega leppida, et sellel toimingul oleks aegumise katkestamise mõt-

tes sama efekt, kui vekslinõudes esitamisel kohtule, pealegi et sundtäitepealkirja võtmine võib toimuda ilma, et vekslid järgi kohustatud isikutele oleks sellest aimugi olnud, ja Riigikohus on asunud isegi seisukohale, et akti varustamine sundtäitepealkirjaga ei anna kostjale õigust, kui tema sellest kuidagi teada on saanud ja nõuet õigeks ei pea, nõudja vastu nõude tühjamõistmise hagiga esineda, mis õigus kostjale avaneb ainult sundtäitmisele pööratud akti ärakirja kättesaamisega TKS § 161¹¹ jõul. Seega on akti varustamine sundtäitepealkirjaga osalt tunnustatud kui ilma igasuguse juriidilise tähtsusega toiminguks. Ja kõige selle peale vaatamata on akti või vekslid esitamisel kohtule sundtäitepealkirja tegemiseks see tulemus, et ta katkestab aegumise ja et katkestatud aegumise uus aegumistähtaeg on kümneaastane BES § 3629 ja 3630 põhjal.

On avaldatud arvamust, et TKS § 1807⁵ ei olevat kohaldatav vekslitele, sest selles paragraafis mainitavat ainult akte ja pealegi olevat see norm kehtima pandud mitte 1912. a. 15. juuni seadusega, vaid eriseadusega 26. juunist 1913. a. ja viimane käivat ainult aktide kohta. See seisukoht ei ole kaaluv. On üldse väär arvata, nagu oleks meil tegemist kahe iseseisva seadusandliku aktiga, sest 1912. a. 15. juuni seadus ei hakanud kogu Vene riigis kehtima ühel ajal, vaid see toimus regioonide kaupa ja Baltimail pandi 1912. a. 15. juuni seadus, s. o. sundtäite menetluskord kehtima eriseadusega 26. juunist 1913. a., kusjuures meie olude kohaselt täiendati TKS normidega 1807²—1807⁵. Ülaltoodut arvesse võttes tuleb lahendada küsimus, kas TKS § 1807⁵ mainitud akti all tuleb mõista ka vekslit.

1912. a. 15. juuni seaduse motiivid ei ole meil täies ulatuses kättesaadavad. Riigiduumas selle seaduse vastuvõtmisel peetud kõnedest nähtub, et osa duuma liikmeid, peamiselt kadetid, olid selle vastu, et sundtäitemenetluskord pandaks kehtima ka vekslite kohta. Sel puhul tähendas komisjoni aruandja Šubinskoi, et see küsimus olevat komisjonis äärmiselt suuri vaidlusi esile kutsunud, kuid siiski on tarvilikuks peetud ka vekslite suhtes sundtäitekord kehtima panna, ja kohtuministri abi Gasmann märkis samal ajal duumas, et „küsimus on vekslite suhtes kahtlemata väga vaieldav, kuid meie oleme otsustanud võtta ka vekslid aktide hulka, mis alluvad sundtäitekorrale“. Sellest tuleb järeldada, et seaduseandjad teadlikult

samastasid vekslite aktiga, et sundtäitekorrald ei tee vahet aktide ja vekslite vahel ja et isegi TKS § 161^{1 24} sätetes on sageli vekslite mõiste asemel tarvitatud akti mõistet. Seda kõike arvesse võttes peab tunnistama, et TKS § 1807⁵ nimetatud akti all tuleb mõista ka vekslit. Niisiis vekslite esitamine kompetentsele kohtule sundtäitepealkirja tegemiseks katkestab aegumise ja uus aegumistähtaeg on kümneaastane.

Uue Veksliseaduse kehtimapanemisega muutus jällegi olukord. Uue Veksliseaduse § 71 sätib, et aegumine katkeb vastavasis seadusis ettenähtud juhtudel, kuid ta ei peatu kunagi. Seega lisanduvad aegumise katkestamisele endise Veksliseaduse järgi TKS § 1807⁵ põhjal veel teised aegumise katkestamise võimalused, mida reguleerivad BES normid, ja aegumise katkestamine vekslinõuetes võib toimuda ka meenamisega, õigeksvõtmisega ja teiste mittekohalike aktiioonidega (BES § 3633 ja 3734). Lisame, et ka endise VS põhjal oli BES § 3633 ja 3634 normide kohaldamine võimalik, aga piiratud kujul, nimelt võis kohtuotsuse või sundtäitepealkirja, mis teatavatel eeldustel ka kohtuotsuse vormi omandas, aegumist katkestada meenamisega ja õigeksvõtmisega. Kehtiva VS järgi võib aga kõikide eespool loendatud nõudeõiguste aegumise katkestamist vekslite järgi teostada BES § 3633 ja 3634 ettenähtud viisil, ilma et see toimuks hagi esitamisega. Kui näiteks VS § 70 öeldakse, et kõik vekslit tulenevad nõuded aktseptandi vastu aeguvad kolmeaastase tähtaja möödumisega, arvates maksumähtpäevast, siis võib vekslivaldaja seda oma õigust kindlustada aegumise katkestamisega, mis sünnib võla meenamisega aktseptandile või teeb seda aktseptant võla õigeksvõtmisega. Kuid neil juhtumitel on aga põhjendatud küsimus: kui pikk oleks neil juhtumitel aegumistähtaja uus kulg? Vastus peaks olema, et uus aegumistähtaeg on niisama pikk kui see, mis katkestati, ja seda järgmistel põhjustel.

Esiteks on kehtiv üldiselt selline põhimõte, et uus aegumistähtaeg ei või teine olla kui katkestatud aegumistähtaeg. Teiseks, BES § 3630 käsitleb aegumise katkestamise juhtumeid ainult nõude esitamise korral, niiõelda protsessi ja kohtuotsuse aegumist ja ainult selleks juhtumiks kehtib norm, et uue tähtaja aegumine on kümneaastane, kuigi alguline aegumistähtaeg oli lühem. Kaudselt see norm õieti kinnitab põhimõtet, et uus aegumistähtaeg ei või pikem

olla kui see, mis katkestati. Kolmandaks on sakslased sellise seisukoha omaks võtnud BGB reeglite põhjal, mis BES normidest selles küsimuses tunduvalt ei erine. BGB § 217 sätib nimelt, et peale aegumise katkestamist algab uus aegumine ja BGB § 218 määrab, et kohtuotsused aeguvad kolmekümne aasta jooksul, isegi kui nõue seaduse järgi lühemal ajavahemikul aegus. Need BGB normid on sakslastele vekslinõuete tähtaegade aegumise kohta võimaldanud püstitada reegli, et kui vekslit tähtaeg katkeb mitte nõude esitamisega kohtu korras, siis on uus tähtaeg niisama pikk kui see, mis katkestati; vastasel korral, s. o. kui kohtuotsus katkestab aegumise, on uus aegumistähtaeg kolmekümneaastane. Meil ei ole alust oma seaduse norme selles küsimuses teisiti tõlgendada.

Kõike kokku võttes võiks püstitada järgmised teesid:

1. Vana Veksliseaduse § 75 järgi katkeb vekslitähataja kulg ainult vekslit esitamisega kompetentsele kohtule täitepealkirja tegemiseks või nõude esitamisega konkursi korras ja uus aegumistähtaeg on mõlematel juhtumitel kümneaastane.

2. Aegumine katkeb ainult selle isiku suhtes, kelle vastu on esitatud nõue, ja ainult selle isiku kasuks, kes nõude on esitanud.

3. Samad reeglid kehtivad ka uue, 1938. a. Veksliseaduse järgi aegumistähtaegade katkestamisel samadel juhtumitel.

4. Kui aegumistähtaeg (VS § 70) katkeb vekslit järgi BES § 3633 ja 3634 ettenähtud viisil, siis on uus aegumistähtaeg niisama pikk kui katkestatud tähtaeg.

Varia.

Tartu Õigusteadlaste Seltsi aasta-peakoosolek 31. V 1939.

Koosoleku avab esimees K. Grau, juhatajaks valitakse E. Ilus, protokollib J. Vain.

Päevakorras: 1) aruanded, 2) eelarved, 3) valimised ja 4) koosolekul algatatud küsimused.

1. Aruanded. a) Esimees Grau kannab ette Seltsi üldise aruande: on korraldatud õigusteadlastepäev Tartus; referaatkoos-

olekuid on peetud 6, millest osavõtjaid oli 30—50 isiku ümber; Selts on jätkanud ajakirja „Õiguse“ väljaandmist endisel kujul, kusjuures tellijate arvus on olnud teatav tõus.

b) Seltsi rahalise aruande kannab ette laekahoidja A. Väärsi. Aruanne kinnitatakse esitatud kujul ja revisjonikomisjoni poolt läbi-vaadatuna tasakaalus kr. 216.04. Aasta kestel on ajakirjale „Õigus“ antud toetust kr. 200.—.

c) Ajakirja „Õigus“ 1938. a. tulude-kulude ja lõppbilansi aruanded esitab E. Ilus. Aruanded, mis revisjonikomisjoni poolt läbi vaadatud, kinnitatakse esitatud kujul järgmistena:

Ajakirja „Õigus“ 1938. aasta tulude-kulude aruanne.

Tulud:	Ajakirja arvele	Kr.	3715.54
	Ajakirja eelm. aastak. arvele	„	834.13
	Abirahade arvele	„	1700.00
	Mitmesuguste tulude arvele	„	122.51
		Kokku Kr.	6372.18

Kulud:	Trükikulude arve	Kr.	2028.42
	Kaastöö arve	„	1712.12
	Korrektuuri arve	„	185.00
	Komisjoni arve	„	202.25
	Palkade arve	„	840.00
	Postikulude arve	„	60.00
	Kantseleikulude arve	„	67.68
	Mitmesuguste kulude arve	„	278.87
	1938. a. ülejääk	„	997.84
		Kokku Kr.	6372.18

Ajakirja „Õigus“ 1938. aasta lõpp-bilansi aruanne.

Aktiva.	Kassa saldo 31. XII 1938	Kr.	1569.25
	Tähtajalise hoiuma arvele	„	1092.29
	Ladu arvele	„	4054.00
	Deebitoride arvele	„	2556.60
	Vallasvara arvele	„	247.50
	Lugemislaua arvele	„	300.00

Kokku Kr. 9819.64

Passiva.	Kapitali arve	Kr.	7551.86
	Kreeditoride arve	„	1031.94
	Tartu Õigusteadlaste Seltsi arve	„	238.00
	Kapitali juurdekasv	„	997.84

Kokku Kr. 9819.64

2. Eelarved. a) Seltsi liikmemaksuks määratakse juhatuse ettepanekul endiselt 3 krooni aastas.

b) Tartu Õigusteadlaste Seltsi 1939. a. eelarve kinnitatakse tasakaalus kr. 264.04, kus suurema kuluna esineb 1939. a. toetus ajakirjale „Õigus“ kr. 200.—.

c) Ajakirja „Õigus“ 1939. a. eelarve kinnitatakse järgmisena:

Tulud: Ajakirja müügist:

1939. a. aastakäik	Kr.	3900.—
Eelmised aastakäigud	„	500.—
Abirahad:		
Kohtuministeeriumilt	Kr.	1200.—
Advokatuuri Nõukogult	„	300.—
Tartu Õigusteadl. Seltsilt	„	200.—
Mitmesugused tulud	„	100.—
	Kokku	Kr. 6200.—

Kulud: Trükikulud	Kr.	2300.—
Honorarid	„	1900.—
Paber	„	200.—
Palgad	„	840.—
Korrektuur	„	185.—
Komisjonid	„	300.—
Kantseleikulud ja telefon	„	125.—
Postikulud	„	150.—
Kirjandus	„	50.—
Reklaam	„	30.—
Mitmesugused ja ettenähtamatud kulud	„	120.—
	Kokku	Kr. 6200.—

3. Valimised. Juhatusse valitakse endised liikmed tagasi, seega esimeheks K. Grau, abiesimeheks J. Sass, sekretäriks J. Vain, abisekretäriks P. Ollen, laekahoidjaks A. Väärsi, abilaekuriks V. Anderson. Juhatus liikmete kandidaatideks valitakse V. Roovere, J. Mardi ja Helmi Maikalu.

Revisjonikomisjoni liikmeteks valitakse A. Siska, J. Kurvits ja J. Ramm; asemikuks F. Allik.

„Õiguse“ toimetuses jääb peatoimetajaks edasi R. Räägo ja teistele toimetuse liikmetele lisaks valitakse A. Mägi. Toimetuse sekretäriks valitakse E. Ilus.

4. Koosolekul algatatud küsimused. Esimees Grau tuletab meelde, et 1940. a. on Seltsi 20 aasta juubel. Tehakse ettepanek tähistada seda juubelit ajakirja „Õiguse“ erinumbriga. Eri-number peaks ilmuma suuremas kaustas ja vastava sisuga, kus eriti

tuleks anda ülevaade Seltsi tegevusest, „Õiguse“ arenemisloost ja sisust ja ka õigusteadlastepäevade korraldamise kohta.

Edasi teatab esimees Grau, et Seltsi aastatöökavas on referaadid koos Õigusteadlaste Ühinguga Tartu Ülikooli juures. Koosolekul avaldatakse soovi, et meie Tsiviilseadustiku eelnõu viimases redaktsioonis tuleks rohkem tutvustada. Selleks tuleks paluda eelnõu paljundamist ja ühtlasi siis võtta vastavad küsimused referaatkoosolekute päevakorda.

E. Ilus tuletab meelde, et 1939. a. sügisel möödub 50 aastat kohtureformi teostamisest Baltimaal. Seda juubelit otsustatakse tähistada vastava piduliku koosolekuga, kus esineksid meie vastava ala juristid päevakohaste ettekannetega.

Koosoleku lõpul esimees Grau annab ülevaate Leipzigris 1939. a. mais peetud Saksa õigusteadlastepäeva kohta, millest esimees osa võttis.

E. I.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas asja uuendamise palved on vabad kohtulõivust?

Vastus: eitav.

Kohtumaksude ja -kulude asjus administratiivkohtu-korra muutmise seaduse (RT 1932, 17) § 37 järgi tuleb maksta revisjonkaebustelt 10 kr. (p. 2) ja kaebuse rahuldamisel täielikult või osaliselt antakse revisjonimaks tagasi. See maks on analoogiline tsiviilasjus TKS § 800 ettenähtud kautsjoniga, mida makstakse TKS § 792 ettenähtud otsuse muutmise palvetelt, sealhulgas ka p. 2 ettenähtud otsuse uuesti läbivaatamise palvetelt. Sellised palved administratiivasjus lahendatakse Riigikohtu poolt AKK § 44 juhatusel TKS normide alusel ja nendelt palvetelt tuleb maksta revisjonimaks (kohtulõiv), nagu makstakse kautsjon tsiviilasjus. Kuigi asja uuendamise palved ei esine revisjonkaebustena AKK mõttes, kuuluvad nad ikkagi revisjoni mõiste alla administratiivkohtus, sest nii revisjonkaebused kui ka asja uuendamise palved taotlevad samu sihte — kohtuotsuse muutmist Riigikohtu poolt. Asjaolu, et asja uuendamise palved ei ole nimetatud AKK-s ja samuti maks ka nendelt kaebustelt, ei põhjusta nende palvete vabastamist revisjonimaksust, sest need kaebused kuuluvad arutamisele Riigikohtus AKK. § 44 juhatusel, mitte aga AKK-s otseselt väljendatud sätete alusel.

(RkhA toim. nr. 293 I — 1938.)

M. T.

Vastutav toimetaja: R. Räägo.

Väljaandja: Tartu Õigusteadlaste Selts.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Käsikirjad olgu selgesti loetavad; eriti soovitatav on masinakiri. — Korrektureides on lubatud ainult trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Toimetuse jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Uhtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale. Äratõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tööde kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetuse, Tartu, Lai tän. 34.

1939. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

20. aastat.

TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), E. Ein, K. Grau, T. Grünthal,
H. Kadari, J. Kleesment, A.-T. Kliimann, E. Maddi-
soo, A. Mägi, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots.

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadus-
andluse ülevaade, kohtute tegelus; eriti rõhutatakse
Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1936.—1938. a.
otsuseid.

Lähemateks kaastöolisteks on Tartu ülikooli õigus-
teaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad
kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.

Tellimishind: **8 krooni** aastas, üksiknumber **85 s.**

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud
(1920.—1938. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 111.50. Üksikaasta-
käike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. —
kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja
1924. a. à kr. 4; 1925.—1928. a. à kr. 4.50; 1929.—1935. a. à kr. 7,
1936.—1938. a. — à kr. 8.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas
iga kolmap. ja reede, kell 12—13.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.